

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Податкова політика як інструмент реалізації регулюючої функції
податків»

Виконала студентка групи ОП-24-1мз

Спеціальність 051 «Економіка»

Мітеніна Д.Є.

(прізвище та ініціали)

Керівник Тараненко В.Є.

к. е. н., доцент,

завідувач кафедри соціального забезпечення

та податкової політики

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент директор ТОВ ВКФ «Ігрек»

Клоқун М.В.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики
Ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

“ _____ ” _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Мітеній Дар'ї Євгенівні
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Податкова політика як інструмент реалізації регулюючої функції податків»

Керівник роботи Тараненко Вікторія Євгенівна, к.е.н., доцент, завідувач кафедри соціального забезпечення та податкової політики,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом УМСФ від “ _____ ” _____ 2025 р. № _____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи: 1. Законодавчі та нормативно-правові акти. 2. Статистична інформація Державної податкової служби України та Державної служби статистики України. 3. Наукові праці вітчизняних науковців. 4. Матеріали інтернет видань, інформація міжнародних організацій.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1. Теоретичні засади запровадження податкової політики та її вплив на розвиток економіки держави. 2. Аналіз податкової політики України 3. Напрями удосконалення податкової політики в Україні в умовах війни та післявоєнного відновлення.

5. Перелік графічного матеріалу: 6 таблиць та 6 рисунків.

6. Дата видачі завдання “ _____ ” _____ 20__ р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та закріплення теми кваліфікаційної роботи	вересень 2025 р.	Виконано
2.	Збір та обробка літературних джерел за темою дослідження	вересень 2025 р.	Виконано
3.	Складання плану роботи	вересень 2025 р.	Виконано
4.	Написання основних розділів роботи	вересень-листопад 2025 р.	Виконано
5.	Консультації з науковим керівником	згідно з графіком консультацій	Виконано
6.	Оформлення кваліфікаційної роботи, надання її науковому керівнику, отримання відгуку	грудень 2025 р.	Виконано
7.	Підготовка доповіді та демонстраційних матеріалів до роботи	січень 2026 р.	Виконано
8.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедру	січень 2026 р.	Виконано
9.	Захист роботи	січень 2026 р.	

Студент _____
(підпис)

Мітеніна Д.Є.
(прізвище та ініціали)

Керівник _____
(підпис)

Тараненко В.Є.
(прізвище та ініціали)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

АНОТАЦІЯ

Мітеніна Д.Є. Податкова політика як інструмент реалізації регулюючої функції податків.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» за спеціальністю 051 «Економіка». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2026.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, 3 розділів, висновків. Робота викладена на 72 сторінках, містить 6 таблиць, 6 рисунків. Список використаних джерел містить 59 найменувань.

Зміст анотації: У магістерській кваліфікаційній роботі проведено дослідження теоретичних засад податкової політики, практичних аспектів використання податкових інструментів з метою формування пропозицій щодо посилення регулюючої функції податків в Україні дозволило сформулювати такі висновки. У першому розділі узагальнено теоретичні засади запровадження податкової політики та її вплив на розвиток економіки держави. У другому розділі проведено аналіз податкової політики України. У третьому розділі визначено напрями удосконалення податкової політики в Україні в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Ключові слова: податкова політика, податкова система, податкове регулювання, оподаткування, податки.

ABSTRACT

Mitenina D. Tax policy as an instrument for implementing the regulatory function of taxes.

Qualification work for obtaining a higher education degree 'Master' in the specialty 051 'Economics'. University of Customs and Finance, Dnipro, 2026.

The qualification paper consists of an introduction, three chapters, and conclusions. The work is presented on 72 pages, contains 6 tables and 6 figures. The list of references includes 59 sources.

The master's thesis examines the theoretical foundations of tax policy and the practical aspects of using tax instruments to develop proposals for strengthening the regulatory function of taxes in Ukraine, leading to the following conclusions. The first chapter summarises the theoretical foundations of the introduction of tax policy and its impact on the development of the state economy. The second chapter analyses Ukraine's tax policy. The third chapter identifies areas for improving tax policy in Ukraine in the context of war and post-war recovery.

Keywords: tax policy, tax system, tax regulation, taxation, taxes.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ	9
1.1 Сутність та завдання податкової політики держави	9
1.2 Підходи до оцінювання ефективності податкової політики	17
1.3 Концептуальні засади дослідження податкової політики як чинника соціально-економічного розвитку країни	24
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	33
2.1 Аналіз стану податкових надходжень	33
2.2 Оцінка ефективності інструментів податкового регулювання	41
2.3 Порівняльний аналіз критеріїв ефективності податкової політики в Україні та країнах ОЕСР	45
Висновки до розділу 2	55
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	57
3.1 Інновації у податковій політиці: стратегічний підхід до розвитку бізнесу	57
3.2 Пропозиції щодо удосконалення податкової політики в Україні	62
Висновки до розділу 3	67
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Сьогодні Україна перебуває в умовах надзвичайного навантаження на бюджетну систему внаслідок повномасштабної збройної агресії, втрати частини територій, руйнування інфраструктури та зростання витрат на оборону. У цих умовах питання ефективного наповнення державного бюджету набуває критичного значення для забезпечення фінансової стійкості країни, підтримки Збройних Сил України, функціонування органів державної влади та соціальної сфери. Саме тому виділення регулюючої функції податків, її використання в усіх галузях, є надзвичайно важливим.

Подальший розвиток України як соціально орієнтованої держави визначатиметься рівнем розвитку всіх державних інститутів, зокрема податкової системи. Саме тому державна податкова політика повинна бути узгодженою з пріоритетами соціально-економічного розвитку та забезпечувати достатній обсяг сукупних податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Відсутність продуманої податкової політики може призвести до загострення фіскального дефіциту, неконтрольованого зростання державного боргу та посилення соціальної напруги. Тому дослідження загроз, що постають перед податковою системою України під час воєнного стану, та пошук дієвих механізмів збільшення податкових надходжень має особливе значення як з наукової, так і з практичної точки зору.

У сучасній науковій літературі податкова політика України в умовах воєнного стану розглядається крізь призму її адаптації до кризових умов, необхідності збереження бюджетної стабільності та стимулювання економічного зростання. Дослідження Галабурди А. С. та Шевченка С. О. [1] акцентують увагу на викликах фіскальної політики, зокрема на падінні податкових надходжень і необхідності їх оптимізації. Ісаєва Н. К. [2] аналізує організаційно-правові

аспекти оподаткування під час війни, наголошуючи на потребі зміни адміністративних механізмів для забезпечення стягнення податків. Дослідження Масленнікова Є. І. та Гусєва А. О. [3] зосереджене на проблемах адміністрування ПДВ та необхідності реформування механізму його відшкодування, що є критично важливим для фіскальної стійкості держави. Нікітішин А. О. [4] розглядає податкову політику у воєнний період, пропонуючи інструменти для її трансформації, проте не охоплює питання її впливу на економічну структуру країни. Томнюк Т. Л. та Табенська Ю. В. [5] аналізують особливості реалізації податкової політики під час війни, однак їх дослідження не дає конкретних механізмів адаптації фіскальної системи до умов повоєнного відновлення. Тучак Т. В. [6] розглядає проблеми спрощеної системи оподаткування та її реформування, але не приділяє уваги її взаємозв'язку з детінізацією економіки та зменшенням податкових зловживань. Чугунов І. та Макогон В. [7] досліджують бюджетно-податкову політику в умовах невизначеності, зосереджуючись на макроекономічних аспектах, але без деталізації конкретних податкових інструментів.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних засад податкової політики, практичних аспектів використання податкових інструментів з метою формування пропозицій щодо посилення регулюючої функції податків в Україні.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

- дослідити теоретичні засади запровадження податкової політики та її вплив на розвиток економіки держави;
- провести аналіз податкової політики України;
- визначити напрями удосконалення податкової політики в Україні в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Об'єктом дослідження виступає податкова система держави.

Предмет дослідження - теоретико-методологічні засади, принципи, механізми формування та реалізації державною податкової системи з метою стимулювання економічної діяльності та регулювання соціально-економічних процесів для формування бюджетних ресурсів.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою магістерської кваліфікаційної роботи стали праці зарубіжних і українських учених у галузі економічної теорії, теорії державного управління, методи системного та економічного аналізу. Для досягнення визначеної мети застосовано комплекс загальнонаукових методів: теоретичного узагальнення, структурно-логічного та системного аналізу; класифікації; статистичного аналізу; кореляційно-регресивного аналізу.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно- правові акти України з питань регулювання справляння податків і зборів, звітні дані Державної служби статистики України, Державної податкової служби України, наукові публікації українських і зарубіжних авторів щодо розвитку податкової сфери та національної економіки загалом.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ

1.1 Сутність та завдання податкової політики держави

Податкова політика - це урядовий вплив на економіку через оподаткування, формування обсягу і структури державних витрат з метою забезпечення належного рівня зайнятості, запобігання і обмеження інфляції та згубного впливу циклічних коливань [1]. Однією із складових фіскальної політики держави є податкова політика.

Під терміном «політика» розуміють мистецтво управляти державою, а через «податки» держава формує свої фонди, за рахунок яких вона [2]:

- здійснює фінансування соціальних програм, зокрема підтримку науки, культури, освіти, охорони здоров'я, пенсійного та соціального забезпечення тощо;
- утримує законодавчі, виконавчі та судові органи державної влади й управління;
- фінансує деякі витрати на просте й розширене відтворення в національній економіці;
- забезпечує фінансування виконання оборонної функції та безпеки;
- надає кредити та безповоротну фінансову допомогу іншим країнам.

Водночас податкова політика - це сукупність заходів держави в сфері побудови податкової системи та мобілізації податків до бюджету. А до основних завдань податкової політики належить забезпечення фінансовими ресурсами потреб держави для виконання покладених на неї функцій, а також сприяння становленню умов для активізації економічного зростання та підвищення суспільного добробуту.

Досягнення зазначених цілей досить складне завдання і потребує запровадження оптимальної структури податкової системи, чіткого визначення елементів оподаткування, контролю за правильністю, повнотою, своєчасністю сплати до бюджету, надання в необхідних випадках податкових пільг. Все це у підсумку складає податковий механізм, за допомогою якого здійснюється податкова політика.

Прийнята в Україні модель податкової системи не повного мірою відповідає сучасним викликам. Податкова система України була створена в період зміни політичних формацій, а розвиток ринкових умов господарювання на сучасному етапі трансформації економіки потребує підвищення ролі державного регулювання цими процесами, зокрема у сфері оподаткування підприємств.

Основні засади фінансових відносин між державою та юридичними й фізичними особами країни закладаються під час формування податкового механізму та проявляються у процесі проведення податкової політики держави. За роки незалежності України механізми регулювання податкових відносин часто змінювались, оскільки інституційна діяльність в цьому напрямі є досить активною. Про це свідчать не тільки численні зміни та доповнення до основних законодавчих актів з оподаткування, але й зміна методологічних підходів до вирішення питань сплати податків. Однак такі зміни лише торкалися внутрішніх механізмів сплати того чи іншого податку. Ці законодавчі ініціативи не були спрямовані на створення ефективного загального державного механізму регулювання.

Що стосується основних недоліків податкової системи України, то до них потрібно віднести такі: громіздкість; складність; нестабільність податкового законодавства; недостатню узгодженість окремих законодавчих актів; неоднозначність тлумачень деяких податкових норм; незбалансованість прав та обов'язків суб'єктів податкових відносин; невраховування потреб та умов

діяльності підприємств; недостатнє використання державними органами регулюючої функції податків; нерівномірний розподіл податкового навантаження; відсутність системного підходу до «податкової системи» як загальнодержавного важеля регулювання відносин оподаткування та розвитку суб'єктів господарювання; незручності для платників податків, які створюються при поданні звітності щодо нарахування чи перерахування податків, а також самій сплаті податків та інші.

Недоліки наявної системи оподаткування викликають негативно впливають на діяльність підприємств. Таке середовище посилює слабкі сторони підприємств, а існування несприятливих умов, які викликані дією факторів системи оподаткування, часто є однією з головних причин фінансових криз та банкрутства підприємств, що не сприяє проведенню ефективних соціальних трансформацій у суспільстві. На сучасному етапі розвитку наявна система оподаткування є стримуючим фактором розвитку економіки країни. Тому необхідність вдосконалення податкових взаємовідносин ні в кого не викликає сумніву. Водночас дискусійними є напрями та методи їх проведення.

Саме задля цього розроблялась податкова політика та її принципи, прийнято багато заходів у частині модернізації Державної податкової служби для перетворення її в орган демократичного державного управління. Однією з умов податкової реформи вважалось узгодження діяльності податкової служби з Податковим кодексом та вимогами Європейського Союзу.

Виходячи з особливостей фінансового потоку як об'єкта фіскального регулювання, фіскальне регулювання фінансових потоків визначимо як сукупність інструментів і важелів, за допомогою яких держава створює умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою забезпечення сталого економічного зростання.

Методологія фіскального регулювання фінансових потоків має враховувати такі їх характерні ознаки, як: рух у вартісній формі;

цілеспрямованість, високий ступінь організованості; регламентованість та необхідність здійснення контролю за виконанням регламенту руху. Формування і реалізація механізму фіскального регулювання відбувається під впливом таких чинників:

- регуляторна система, яка визначається чинною владою та впливовими політичними силами;
- мотиваційна система, яку формують соціальні інститути;
- інформаційна система, насамперед доступність та достовірність інформації.

Вибір інструментів фіскального регулювання передусім визначається обраною моделлю розвитку ринку. Так, характерною рисою оподаткування у США є відносно помірний його рівень, однак і рівень витрат з боку держави на соціальну сферу також є помірним. Азіатські моделі розвитку ринку (Китайська, Японська) радикально відрізняються від американської та європейських, оскільки їх формування відбувалося під впливом інших культурних традицій та релігійних переконань. Це зумовлює перекладання соціальних гарантій переважно на роботодавців із відповідним формуванням системи оподаткування та бюджетних видатків.

Європейська модель розвитку ринку характеризується більшими гарантіями з боку держави, що супроводжується і вищим рівнем оподаткування. Найвищий рівень централізації ВВП характерний для Скандинавських країн, які відзначаються і найбільшим обсягом державного сектору та найвищими соціальними гарантіями [6].

Вибір вектора фіскального регулювання, застосування його інструментів визначається особливостями інституціонального середовища, а також фіскальних традицій, які склалися не одне десятиліття. Реалізація механізму фіскального регулювання передбачає використання двох основних груп важелів - бюджетних та податкових, дія яких реалізується через застосування

відповідних інструментів. Будучи одними з найдієвіших, податкові інструменти є одними з найнебезпечніших через специфіку коротко- та довготермінових наслідків їх впливу на економіку. Фіскальне регулювання фінансових потоків має бути адекватним не тільки інтересам окремих економічних агентів, але і держави загалом, відповідати пріоритетним інтересам державної економічної та соціальної політики.

Для виявлення впливу податкової політики на рівень життя населення необхідно дослідити сутність цього поняття, яке має різні трактування. Так дослідник В. Федосов розуміє під податковою політикою діяльність держави у сфері встановлення і стягнення податків, зокрема, з формування державних доходів за рахунок постійних і тимчасових джерел, визначення видів податків, платників, об'єктів, ставок, пільг, механізму зарахування [16].

Разом з цим, роботи західних економістів також не мають чітких визначень категорії «податкова політика». Так, С. Фішер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензі використовують термін «фіскальна політика» і тлумачать його як рішення, що приймаються державними структурами щодо своїх доходів і витрат. Кемпбелла Р. Макконелла та Стенлі Л. Брю у своєму підручнику «Економікс» ототожнюють між собою поняття фінансово-бюджетної та фіскальної політики й розуміють їх як зміни, що вносяться урядом до порядку здійснення державних видатків й оподаткування, спрямованих на забезпечення повної зайнятості та національного продукту, на який не впливає рівень інфляції. Едвін Дж. Долан, Колін Д. Кемпбелл, Розмарі Дж. Кемпбелл зауважують, що існує два джерела урядового впливу на процес кругообігу державних доходів, ступінь впливу номінальних змін доходу на зміни реальних величин та рівня цін, а також величину номінального національного доходу, - це грошово-кредитна та фіскальна політика. Під останньою вони розуміють політику уряду у сфері оподаткування та здійснення державних витрат. Таким чином, можна зробити висновок, що в

роботах західних теоретиків термін «податкова політика» не використовують, а вживають поняття «фіскальна політика» [28].

Аналогічно до західних дослідників, вітчизняні науковці висувають своє трактування сутності податкової політики (див. дод. А).

Достатньо змістове визначення надає Л. Миргородська, на думку якої, податкова політика є системою урядових заходів для досягнення певних завдань, що стоять перед суспільством, за допомогою податкової системи країни. Податкову політику розглядають у широкому й вузькому аспектах. У широкому - вона охоплює питання формування державних видатків за рахунок постійних і тимчасових джерел фінансування (тобто податків і позик). У вузькому аспекті її розуміють як політику, що охоплює діяльність держави тільки у сфері оподаткування - встановлення на законодавчому рівні самих податків, визначення окремих їх елементів (платників, об'єкту оподаткування, податкових ставок, пільг, порядку обчислення податку та сплати податків; механізму зарахування до бюджетів) [26].

А. Соколовська також запропонувала своє визначення сутності податкової політики, яке, на наш погляд, дає визначення лише у вузькому сенсі, адже науковець тлумачить її через встановлення та зміну елементів податкової системи (різновидів податків, ставок, структури податкової системи, суб'єктів, об'єктів оподаткування, податкової бази, пільг тощо), необхідних для забезпечення стабільних надходжень надходжень до бюджету, достатніх для виконання державою покладених на неї функцій та стимулювання економічного зростання [25].

Проведений аналіз різних підходів до визначення сутності цього поняття дозволяє сформулювати висновки і стверджувати, що «податкова політика» це:

- система відносин між платником податків та державою;
- сукупність правових, економічних та організаційних заходів щодо регулювання податкових відносин;

- система, яка регулюються лише законодавчими нормативами, встановленими державою;

- діяльність держави у сфері встановлення і стягнення податків, зборів та інших обов'язкових платежів, зокрема для формування доходів державних та місцевих бюджетів за рахунок постійних і тимчасових джерел.

Отже, можна сказати, що податкова політика - основний інструмент створення в Україні стабільної системи оподаткування, завданням якої є забезпечення достатнього обсягу надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективного функціонування економіки держави, справедливого підходу до оподаткування всіх категорій платників податків, а також створення умов для подальшої інтеграції України у світове співтовариство [25].

Слід розглянути існуючі три напрями здійснення податкової політики, які використовуються на сучасному етапі розвитку економічно розвинених країн [26]:

- перший тип характеризується високим рівнем оподаткування, що в перспективі може призвести до скорочення бюджетних надходжень унаслідок стимулювання підприємницької діяльності;

- другий тип характеризується низьким рівнем податкового навантаження на платників - тобто коли держава максимально враховує як власні фіскальні інтереси, так і інтереси платників податків; така політика сприяє розвитку реального сектору, оскільки забезпечується сприятливий податковий та інвестиційний клімат;

- третій тип - це податкова політика з суттєвим рівнем оподаткування як корпорацій, так і фізичних осіб, що компенсується високим рівнем соціального захисту громадян, значною кількістю державних соціальних гарантій і програм.

Разом з цим податкова політика держави визначає та коригує податкове навантаження й податковий тиск на платника чи групи платників (регіони, галузі, підгалузі тощо), де під податковим навантаженням розглядають відношення

суми стягнених податків до величини сукупного доходу, показавши, яку частину виробленого продукту (зароблених грошей, отриманої ренти тощо) перерозподіляють в результаті дії бюджетно-податкового механізму [17].

Основною метою податкової політики повинно бути вирішення поставлених перед суспільством довгострокових та короткострокових завдань. Отже, у розвинутих країнах діяльність уряду спрямована на вирішення довгострокових завдань, як то: стійке економічне зростання, забезпечення максимального рівня зайнятості та добробут населення.

До короткострокових можуть бути віднесені: наповнення державного бюджету, його збалансованість на певному рівні щодо внутрішнього валового продукту, стимулювання інвестиційної активності [11].

Повномасштабна війна, розпочата проти України у 2022 році, спричинила безпрецедентні виклики для фінансової системи держави. Зруйнована інфраструктура, масова міграція населення, скорочення економічної активності та зростання потреб на оборону і гуманітарну допомогу зумовили необхідність швидкої трансформації податкової політики. У таких умовах держава опинилася перед дилемою: забезпечити стійкість бюджетної системи, не допустивши при цьому надмірного тиску на бізнес і населення. Податкова політика стала одним із головних інструментів кризового регулювання, що поєднує фіскальну функцію з елементами стимулювання економіки, збереження робочих місць та підтримки територіальних громад. Особливої актуальності набули питання ефективності податкових інструментів в умовах обмежених ресурсів, а також їхнього потенціалу до збереження у середньо- та довгостроковій перспективі після завершення бойових дій.

1.2 Підходи до оцінювання ефективності податкової політики

Засоби досягнення мети та вирішення поставлених завдань податкової політики визначаються методами її здійснення. Реалізація податкової політики відбувається через застосування певних інструментів податкового механізму, використовуючи які держава створює умови, за яких суб'єктам господарювання стає вигідним урахувувати інтереси держави в процесі своєї діяльності, та невикладною стає опортуністична поведінка.

Функціонування будь-якого економічного інструменту завжди оцінюється через його дієвість та ефективність [18].

Ефективність податкової політики – це дієвість обраних інструментів такої політики при визначенні часу, впродовж якого вона проводиться. За міжнародними стандартами ефективність податкової політики визначають як на основі аналізу динаміки доходів державного бюджету та податкових надходжень відносно ВВП, так і на основі порівняння цих співвідношень із відповідними показниками інших країн (з подібним типом та моделлю економіки). Однак визначати ефективність податкової політики на основі оцінювання одного показника є недостатнім.

Для визначення формалізованого впливу критерію податкової ефективності у світовій практиці використовується діагностичний тест відомого дослідника державних фінансів В. Танзі, що складається з визначення восьми індексів: концентрації, дисперсії, ерозії, запізнювання збору, конкретності, об'єктивності, забезпечення збору податків, витрат при зборі податків.

Тест В. Танзі заслуговує на увагу з позиції оцінювання ефективності реалізації завдання податкової політики щодо забезпечення формування доходної частини бюджету.

Для кількісного вимірювання принципу платоспроможності податкової політики використовуються діаграма Лоренца і коефіцієнт Джині. Діаграма Лоренца дозволяє зробити своєрідну паралель між податковими надходженнями до бюджету і сумарною кількісною величиною платників податків. Ідеально бажаним є той випадок, коли певна кількість платників, наприклад 20% від загальної величини, сплачують до бюджету відповідно 20% податкових надходжень. Дійсний стан розподілу доходів і податкових зобов'язань, що існує на даний момент у тій чи іншій державі, відображає крива Лоренца.

Ефективність податкової політики оцінюється за ступенем виконання нею належних функцій, а саме, фіскальної та регулюючої.

Важливим показником ефективності податкової політики, що характеризує сукупний вплив податків на економіку країни загалом чи на окремих суб'єктів господарювання, є показник податкового навантаження [11]. Сучасною теорією та практикою розроблена множинна система показників розрахунку податкового навантаження як на макро-, так і на мікрорівні. Класичним показником виміру податкового навантаження в країні є визначення частки створюваного в державі продукту, що перерозподіляється через податки.

Податки – це багатофункціональна комплексна, економічна категорія, яка є основним важелем макроекономічного регулювання та характеристикою можливостей держави у міжнародному економічному просторі. Податки, виконуючи фіскальну та регулюючу функції, виступають знаряддям перерозподілу доходів фізичних і юридичних осіб.

Відповідно до Податкового кодексу України [38] податкове законодавство в цілому та податкові інструменти, зокрема застосовуються виходячи з наступних принципів: «Загальність оподаткування; рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації; невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства; презумпція правомірності рішень платника податку

в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу; фіскальна достатність; соціальна справедливість; економічність оподаткування; нейтральність оподаткування; стабільність; рівномірність та зручність сплати; єдиний підхід до встановлення податків та зборів».

Основними податковими інструментами є об'єкт, база оподаткування, платники податку, податкові ставки, податкові пільги, спеціальні режими оподаткування, податкові періоди та строки сплати податків та зборів, які мають встановлюватися не лише виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів усіх рівнів, а й враховувати зручність для платників податку, рівень податкового навантаження та фіскальну ефективність податків та зборів.

Податкові інструменти, які застосовуються з метою регулювання економіки поділяються на три групи (рис. 1.1).

Функціонування економіки в умовах воєнного стану вимагає прийняття оперативних та нетипових рішень, які націлені на створення лояльних умов для ведення бізнесу, спрощення регуляцій, зменшення фіскального тиску, полегшення податкового адміністрування та застосування локальних податкових інструментів, що дозволить отримати швидкий ефект від застосовуваних заходів. Міністерство фінансів України розробило та затвердило методологію проведення оцінювання інструментів податкової політики, які призводять до податкових видатків. Наявність такої методології дозволить Уряду оцінити які пільги є дійсно дієвими та корисними для економіки країни, а які створюють зайві та обтяжуючі витрати для Державного бюджету. Оцінка дозволить збільшити

ефективність використання обмеженого фінансового ресурсу, що особливо актуально в умовах воєнного стану.

Рис. 1.1 – Класифікація податкових інструментів

Джерело: узагальнено автором

Затвердження методології є одним зі структурних маяків (до кінця вересня 2024 р.) до п'ятого перегляду програми Механізму Розширеного Фінансування (Extended Fund Facility - EFF) Міжнародного валютного фонду.

Відповідно до Національної стратегії доходів передбачено більш адресно та раціонально надавати податкові пільги, мінімізувати втрати надходжень до

бюджету і не допускати порушення принципу справедливості та економічної ефективності. Меморандумом про економічну та фінансову політику між Україною та Міжнародним валютним фондом передбачено застосування поетапного підходу: після розробки та затвердження методології оцінки податкових пільг її буде поетапно впроваджено і поступово застосовано до всіх відповідних питань, що призведе до регулярного циклу оцінювання всіх аспектів протягом кількох років.

Методологія оцінювання інструментів податкової політики, які призводять до податкових видатків, затверджена Міністерством фінансів, полягає в аналізі ефективності та впливу цих інструментів на бюджет, економіку та суспільство.

Документ визначає єдиний підхід до проведення оцінювання інструментів податкової політики, який призводить до податкових витрат на етапі його розробки – шляхом проведення прогностного (*ex-ante*) оцінювання (для визначення вартості відповідної пільги для бюджету у майбутньому, з урахуванням потреб бюджетного планування на середньостроковий період), та після запровадження – шляхом проведення систематичних ретроспективних (*ex-post*) оцінювань (для визначення ефективності таких інструментів, наскільки вони досягають заявленої мети і чи потребують удосконалення).

Стимулювання через податкові пільги має бути ефективним з точки зору витрачання коштів. Методологія проведення оцінювання дозволить виявити неефективні та застарілі інструменти і замінити їх на більш ефективні. Це не означає, що будуть скасовані податкові пільги. Це означає, що особа якій призначена обґрунтована пільга буде отримувати від неї максимальну користь.

Оцінювання та моніторинг наслідків застосування податкових інструментів, які призводять до податкових видатків – це стала практика в інших країнах, зокрема в країнах-членах ОЕСР. Серед країн для яких таке оцінювання є систематичним та прозорим - США, Великобританія, Ірландія, Канаду, Нідерланди, Німеччина тощо.

Податкова політика виступає одним із ключових інструментів державного регулювання, спрямованих на забезпечення фіскальної стабільності, тобто здатності держави виконувати свої фінансові зобов'язання, забезпечувати соціальні функції бюджету, а також підтримувати макроекономічну рівновагу в умовах як стабільного, так і кризового розвитку. Особливої ваги цей інструмент набуває в періоди глибоких соціально-економічних потрясінь, зокрема під час війни.

Фіскальна стабільність трактується як здатність бюджетної системи формувати достатні доходи для покриття видатків без надмірного накопичення боргу, інфляційного тиску чи соціальної напруги. Податкова політика при цьому виконує подвійну функцію – фінансування держави та регулювання економіки.

На думку Горина В. та ін. [16], податкова політика в умовах війни перетворюється з інструмента забезпечення економічного зростання на засіб виживання фінансової системи, потребуючи оперативної адаптації до змін у виробництві, торгівлі та соціальній сфері. Скрипник Г. та ін. [15] звертають увагу на необхідність балансування між податковим тиском і податковою лояльністю в умовах воєнної економіки, адже надмірне фіскальне навантаження може демотивувати бізнес і спонукати до тінізації.

Головай Н. [18] аналізує первинні новації у податковому законодавстві України після повномасштабного вторгнення. Вона підкреслює, що головним завданням держави є створення стабільної, прозорої та гнучкої податкової системи, що здатна адаптуватися до змін геополітичного та внутрішнього характеру.

У дослідженні Підлипної Р. П. та ін. [19] висвітлено взаємодію бюджетної і податкової систем як єдиної концепції макроекономічного регулювання та показано, що оптимізація цих механізмів є ключовою передумовою макро-стабільності, а також потрібно адаптувати фіскальні інструменти під воєнну мобілізацію ресурсів та змінювану економічну структуру (рис. 1.2).

Рис. 1.2 – Використання податкових інструментів у воєнний час

Джерело: узагальнено автором за [19]

Варто відзначити, що податкова політика у кризові періоди характеризується високим ступенем напруги між завданнями фінансування держави та економічного стимулювання. Наприклад, зменшення ставок або відтермінування податків сприяють підтримці бізнесу, але водночас поглиблюють бюджетний дефіцит. Галустян Р. [13] застерігає, що без структурних змін у податковому адмініструванні фіскальна політика може бути дестабілізуючим чинником – в умовах девальвації та інфляції традиційні податкові важелі не діють у повному обсязі.

Війна суттєво трансформувала структуру податкових надходжень в Україні, що стало наслідком як змін у господарській активності, так і адаптаційних рішень у податковій політиці. Основні зміни стосуються співвідношення між загальнодержавними та місцевими податками, переорієнтації джерел доходів бюджетів різних рівнів, географічного дисбалансу

надходжень через міграцію бізнесу, ВПО, втрату контролю над частиною територій.

1.3 Концептуальні засади дослідження податкової політики як чинника соціально-економічного розвитку країни

Соціально-економічний розвиток України є об'єктом регуляторного впливу податкової політики держави, чий фіскальний і стимулюючий аспекти балансують залежно від поточного соціально-економічного стану та суспільних потреб, в результаті чого проявляється її регуляторна функція. Дотримання балансу інтересів суспільства, держави та суб'єктів господарювання в сфері оподаткування безпосередньо формує ефективність проведення податкової політики.

Проте практика реалізації фіскальної політики демонструє наявність замкненого кола щодо дотримання балансу зазначених інтересів, зокрема: підвищення рівня податкового тиску спричиняє зниження рівня економічного розвитку та одночасне підвищення рівня соціального розвитку за рахунок зростання соціальних видатків, і, навпаки, зниження рівня податкового тиску спричиняє підвищення рівня економічного розвитку й одночасне зниження рівня соціального розвитку [22]. Така залежність наявна завдяки тому, що соціальний розвиток загалом базується на механізмах державної підтримки й забезпечення, а не на принципах самоорганізації та саморозвитку, як це реалізується у країнах ЄС. Доки система соціального розвитку в Україні базується на державній підтримці, податкові регуляторні інструменти будуть малоефективними для збереження балансу інтересів усіх сторін. Саме тому питання дослідження податкової політики в контексті соціально-економічного розвитку залишаються актуальними.

Податкова політика (як чинник соціально-економічного розвитку) України виступає метою дослідження як регуляторного інструмента, тому аспекти її функціонування аналізуються в межах податкових параметрів, зокрема: статистичний аналіз та прогнозування обсягів податкових надходжень, оцінювання рівня податкового навантаження, ефективність податкових ставок та відповідність бази оподаткування тощо.

Проте такий підхід представляє у чистому вигляді результати фіскальної функції та не враховує соціально-економічну складову, тому податкові параметри доцільно розглядати в контексті означеного середовища з метою встановлення причинно-наслідкових зв'язків, використання яких дає змогу встановити найкоротший шлях для реалізації поставленої мети податкової політики.

Ученими зроблено спробу врахування соціально-економічної складової в процесі обґрунтування та реалізації податкової політики [48]. Дослідники обґрунтували імітаційну модель, що встановлює взаємозв'язок оподаткування та соціально-економічного розвитку держави, реалізація якої методами системної динаміки дала змогу визначити пріоритетні взаємозв'язки структурних елементів, значення їх у структурі ВВП та формування податкової політики. Імітаційна модель взаємозв'язку оподаткування та соціально-економічного розвитку держави стала підґрунтям для обґрунтування ряду сценаріїв державного впливу крізь призму механізмів оподаткування на показники соціально-економічного розвитку, ефективність яких обрано критерієм оптимальності.

Отже, дослідження податкової політики повинно здійснюватися в контексті аналізу відповідності результатів реалізації її функцій рівню соціально-економічного становища держави. В такому випадку рівень податкових надходжень як результат функціонування фіскальної функції

повинен відповідати рівню потреб соціального забезпечення за умов непогіршення тенденцій економічного розвитку країни.

Загалом реалізація податкової політики досліджується крізь призму категорії ефективності, в результаті чого виявляється рівень її соціальної та економічної складової.

Соціальна ефективність податкової політики характеризується рівнем формуванні сприятливих податкових умов для виконання обов'язку кожного щодо сплати податків та інших обов'язкових платежів. Зазначені сприятливі умови характеризуються таким способом оподаткування, який враховує аспекти «депресивності» територій, сприяє зайнятості та самозайнятості населення, забезпечує доступність соціально-вагомих товарів і послуг на ринку, враховує співвідношення споживання та заощаджень населення тощо.

У соціальній ефективності податкової політики зацікавлені й суспільство, й держава. Саме тому її дослідження проводять не тільки в контексті оцінювання податкових надходжень від фізичних осіб, а, також, враховують рівень соціальних витрат держави, що дає змогу стверджувати про поворотність, або неповоротність характеру сплачених податків. В роботі [29] розглядається поняття соціальної віддачі податків як показника, що характеризується відношенням сукупності обсягів соціальних видатків держави до показника сукупності обсягів податкових надходжень.

Тобто, соціальний ефект податкової політики оцінюється у двох напрямках: крізь ефекти від використання системи податкових інструментів регулювання соціального розвитку та крізь відношення рівня сплачених податків до рівня соціальних витрат держави.

У свою чергу, економічна ефективність податкової політики характеризується рівнем формування відповідного податкового середовища, що сприяє залученню та зростанню капіталу суб'єктів господарювання. Тобто, для підвищення рівня ефективності податкової політики держави доцільно

сформувати відповідний податковий простір, податкові елементи якого сприятимуть: підвищенню рівня економічного розвитку суб'єктів господарювання, їх здоровій конкуренції, встановленню відповідного відношення попиту та пропозиції на ринку, галузевої структури, інвестиційно-інноваційної активності та зниженню цінових ризиків тощо.

Показники соціально-економічної ефективності податкової політики відображено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Показники соціально-економічної ефективності податкової політики держави

Найменування показників	Характеристика
Рівень свідомої сплати податків	Відношення кількості поданих декларацій до кількості зареєстрованих платників податків
Рівень податкового навантаження	Відношення сукупності сплачених податків та інших обов'язкових платежів до економічних результатів діяльності суб'єктів господарювання
Рівень фінансової обізнаності населення	частка обізнаного населення у фінансовій сфері до загальної кількості населення країни
Рівень податкової культури	наявність обов'язку сплати податків у сукупності матеріальних і духовних цінностей суб'єкта господарювання або суспільства в цілому
Рівень податкових преференцій соціально- економічного спрямовування	частка витрат на податкові преференції соціально-економічного спрямовування в загальному обсязі витрат держави
Рівень витрат на адміністрування податків та інших обов'язкових платежів	частка витрат на адміністрування податків та інших обов'язкових платежів в загальному обсязі витрат суб'єктів господарювання або особи
Заощадження часу на оподаткування	темп росту показника витраченого часу на адміністрування податків та інших обов'язкових платежів
Соціальна віддача податків та інших обов'язкових платежів	відношення соціальних видатків до податкових надходжень за всіма рівнями бюджету держави
Економічна віддача податків та інших обов'язкових платежів	відношення економічних видатків до податкових надходжень за всіма рівнями бюджету держави

Джерело: складено за [13-17]

Розглянуті показники соціально-економічної ефективності податкової політики є прямими, але розглядають непрямі показники, що також зумовлюються результатами впливу податкової політики держави, зокрема

рівень доходів, зайнятості, споживання та заощаджень населення, рівень іноземних інвестицій, обсяги соціальних товарів та послуг на ринку тощо.

Отже, дослідження прямих та непрямих показників ефективності податкової політики держави дає змогу виявити пріоритетні напрями її коригування або вдосконалення. Зауважимо, що економічний ефект податкової політики також проявляється крізь ефекти від використання системи податкових інструментів регулювання економічного розвитку та крізь відношення рівня сплачених податків та інших обов'язкових платежів до економічних результатів суб'єктів господарювання.

Автором було застосовано когнітивне моделювання для підтвердження взаємозв'язку факторів та виявлення оптимального сценарію розвитку. Когнітивна карта є вихідним статичним поданням зв'язків між факторами, що існують у досліджуваній ситуації.

Модель досліджуваної ситуації будується таким чином. Для опису якісних значень базових факторів вибирається набір відповідних лінгвістичних змінних. Вибір градацій за значеннями таких змінних дозволяє дати необхідний ступінь деталізації - «слабо - середньо - сильно». Кожній лінгвістичній змінній відповідає певне число в шкалі $[0, 1]$, що є числовим еквівалентом цієї змінної. Ці числові еквіваленти - якісні змінні.

На підставі вищезазначеного, сформуємо когнітивну карту соціально-економічної ефективності податкової політики держави (рис. 1.1). Реалізація такої когнітивної моделі сприяє обґрунтуванню стратегії розвитку соціально спрямованої ефективною податковою політикою держави та попередженню виникнення ризиків зменшення податкових надходжень, що дає можливість підвищити рівень ефективності податково-бюджетної системи країни.

З метою досягнення ефективності податкової політики використовують систему податкових регуляторів, а саме: загальна структура податків; рівень податкової віддачі; альтернативні системи та спеціальні режими оподаткування;

коригування складу платників податків, податкових ставок та бази оподаткування; податкові преференції, принципи оподаткування. Вміле використання інструментів-податкових регуляторів дає змогу формувати достатній рівень податкових надходжень та гідний рівень соціально-економічного розвитку держави.

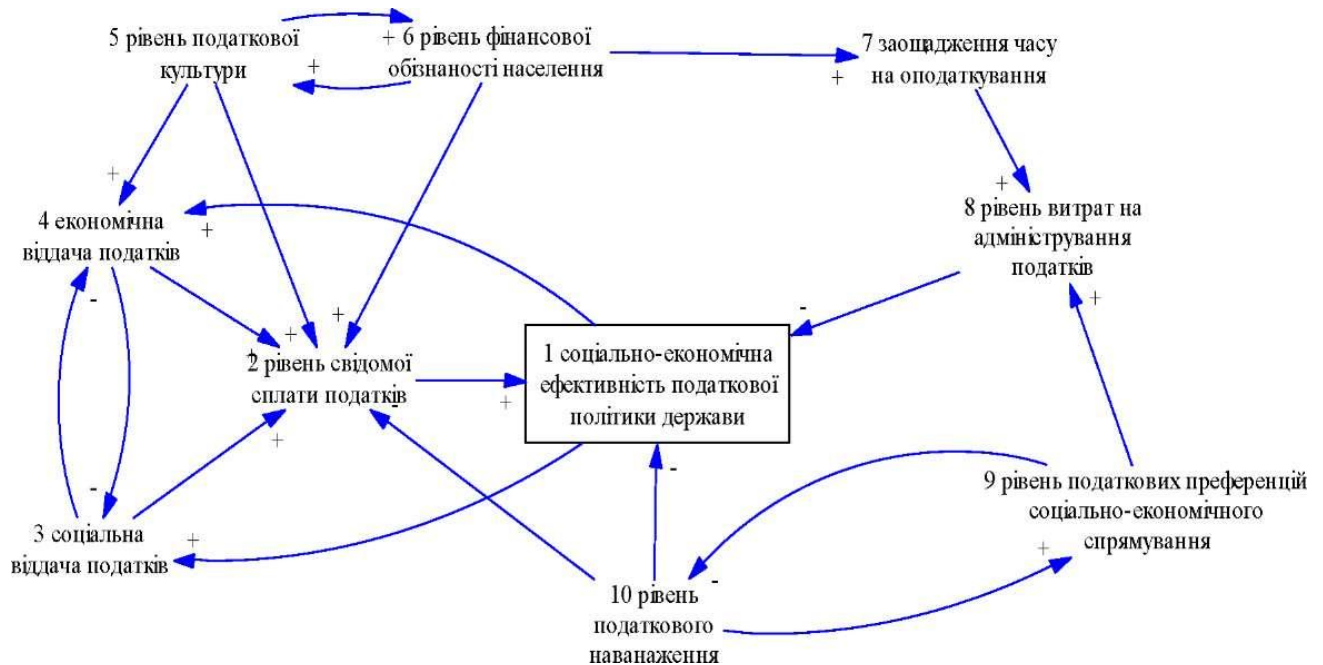

Рис 1.3 - Когнітивна модель соціально-економічної ефективності податкової політики держави

Джерело: побудовано автором на основі [1-7; 15]

Загальне уявлення про результативність податкової політики держави формується теорією податкової конкуренції країн світу. Розвиток систем оподаткування країн світу призвів до формування конкурентних переваг для переміщення капіталу з одних країн до інших з метою не отримання більшої комерційної вигоди, а мінімізації податкових витрат та отримання супутніх переваг податкової лояльності окремих територій, зокрема отримання статусу

резидентів. Питання особливостей появи та розвитку податкової конкуренції країн світу, її впливу на реформування податкових систем розкриті в роботі [26].

У контексті цього аспекту заслуговує на увагу оптимізаційна модель податкової конкуренції в умовах мобільності капіталу, реалізація якої за різних конкурентних умов дала змогу виявити залежність між технологічним рівнем країни, її розмірами (кількість населення) та податковими надходженнями до бюджету.

Для високотехнологічних країн рівень конкурентних переваг зберігається і тому податкове регулювання шляхом підвищення податкових ставок немає сенсу. У країнах з низьким технологічним рівнем конкурентні переваги в оподаткуванні цілком залежать від їх кількості населення, при політиці зниження рівня податкових ставок найгірший вплив здійснюється на країну-конкурента з меншою кількістю населення.

У результаті розвитку податкової конкуренції (як чесної, так і ні), обґрунтовано світові рейтингові системи в сфері оподаткування, зокрема: рейтинг фіскальних свобод та рейтинг країн світу з розвинутою ринковою економікою за податковими умовами.

Але, відсутність жорстких бокових меж оптимальності податкової політики ускладнює її формалізацію та подальше визначення та досягнення. Досвід реалізації податкової політики зазвичай демонструє комплексне використання податкових регуляторів як фіскального, так і ліберального типу, що, само по собі, є форматом пошуку певного компромісу між суб'єктами оподаткування і, тим самим - формуванням оптимального сценарію податкової політики.

Саме тому оптимальний сценарій податкової політики не може виступати середнім показником між фіскальним і ліберальним сценаріями, а є їх певним форматом встановлення відповідності податкових параметрів соціально-економічним вимогам. Такий сценарій реалізовується в певний період часу з

відповідним рівнем соціального та економічного розвитку, в результаті чого його приймають як базовий, тобто оптимальний.

Інакше кажучи, формується база знань щодо досвіду реалізації податкової політики, що дає змогу використовувати певні її сформовані образи (шаблони) або еталони як основу для прийняття поточної податкової політики, або її коригування. Наприклад, зарубіжний досвід, який досить часто використовують в сфері оподаткування, є певним образом реалізації податкової політики, який визначається експертним шляхом як оптимальний. Інші сценарії реалізації податкової політики порівнюють із його параметрами з метою прогнозування ефективності. З іншої точки зору, оптимальний сценарій може бути відзначений саме таким у випадку абсолютної відповідності його параметрів поставленій меті реалізації податкової політики.

В цілому, зміщення акцентів використовуваних податкових регуляторів формує тришаровий простір податкової політики у вигляді різних сценаріїв її реалізації: ліберальний, оптимальний, фіскальний.

Отже, оптимальність податкової політики є величиною змінною та динамічною, межами якої виступають фіскальна потреба й рівень ліберальності у сфері оподаткування в умовах певного рівня соціально-економічного розвитку держави в певному періоді.

Висновки до розділу 1

Якісне податкове регулювання є одним із ключових чинників, здатних підтримати стійкість бюджету й одночасно не перешкоджати економічному відновленню. В умовах посиленої уваги до безпекового сектора, держава змушена шукати оптимальний баланс між забезпеченням обороноздатності та створенням сприятливих умов для бізнесу й інвесторів. Розуміння того, як саме адаптувати систему оподаткування до поточних викликів, є важливим не лише

для подолання безпосередніх проблем, а й для закладання підґрунтя успішної післявоєнної відбудови.

Відсутність продуманої податкової політики може призвести до загострення фіскального дефіциту, неконтрольованого зростання державного боргу та посилення соціальної напруги. Тому дослідження загроз, що постають перед податковою системою України під час воєнного стану, та пошук дієвих механізмів збільшення податкових надходжень має особливе значення як з наукової, так і з практичної точки зору.

Податкова політика України в умовах воєнного стану потребує системних змін, спрямованих на збалансування фіскального навантаження, ліквідацію податкових дисбалансів та зменшення залежності бюджету від нестабільних джерел доходу. Основні виклики включають скорочення економічної активності, втрати від неефективного відшкодування ПДВ, використання спрощеної системи оподаткування для оптимізації податкових зобов'язань великим бізнесом та високий рівень тінізації заробітної плати. Відсутність реформ у цих напрямках знижує стійкість бюджетної системи та ускладнює післявоєнне економічне відновлення.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз стану податкових надходжень

Повномасштабне вторгнення Росії в лютому 2022 року спричинило глибоку економічну кризу в Україні, що позначилася на всіх ключових макроекономічних показниках. Руйнування виробничих потужностей, блокада морських портів, масова міграція населення та зупинка підприємств сформували нову реальність, у якій економіка втратила значну частину своєї ефективності.

Так, валовий внутрішній продукт у 2022 році скоротився на 18,9% у порівнянні з 2021 роком, досягнувши 162,0 млрд дол. США, що свідчить про масштабну деградацію виробничого потенціалу країни. Нестача товарів, порушення логістичних ланцюгів і грошова емісія для фінансування державних видатків спричинили інфляційний шок, підвищивши рівень інфляції до 26,6%, що значно посилило соціальну напругу та девальваційний тиск на гривню. Водночас масові руйнування підприємств і скорочення економічної активності призвели до зростання безробіття до 25%, що є найвищим рівнем за всю історію незалежної України (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Динаміка макроекономічних показників України у 2018-2024 роках

Показник / Рік	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ВВП, млрд дол США	130,9	153,9	156,6	199,8	162,0	178,8	190,0
Інфляція (ІСЦ, середньорічна), %	9,80	4,10	5,00	10,00	26,60	5,10	12,00
Рівень безробіття, %	8,8	8,2	9,5	9,8	25	25	22
Дефіцит бюджету, % до ВВП	-1,7	-2,0	-5,2	-3,6	-17,6	-20,4	-23,2
Середньорічний курс грн/дол. США	27,2	25,8	27,0	27,3	32,3	36,6	40,2
Експорт товарів, млрд дол. США	43,3	46,1	45,1	63,1	40,9	34,7	38,9
Імпорт товарів, млрд дол. США	56,1	60,4	51,9	69,8	55,6	63,8	69,0
Сальдо зовнішньої торгівлі товарами, млрд дол США	-12,7	-14,3	-6,8	-6,6	-14,7	-29,1	-30,1

Джерело: побудовано за даними [8]

Падіння експортного потенціалу стало одним із головних чинників скорочення валютних надходжень, що призвело до послаблення гривні та створення додаткового тиску на внутрішній ринок. Український експорт скоротився з 63,1 млрд дол. США у 2021 році до 40,9 млрд дол. США у 2022 році, що стало прямим наслідком втрати контролю над промисловими регіонами, знищення інфраструктури та зменшення світового попиту на українську продукцію через логістичні ризики. Водночас імпорт товарів залишався на відносно високому рівні, досягнувши 55,6 млрд дол. США, що сформувало значний дефіцит зовнішньої торгівлі на рівні -14,7 млрд дол. США. Ситуація загострилася у 2023–2024 роках, коли від'ємне сальдо торгового балансу досягло рекордних -29,1 млрд дол. США та - 30,1 млрд дол. США відповідно. Нестача валюти та зростання бюджетного дефіциту, що досягнув 17,6% ВВП у 2022 році, змусили уряд звернутися до зовнішніх запозичень та активізувати переговори з міжнародними фінансовими організаціями.

Падіння економічної активності безпосередньо позначилося на податкових надходженнях, які скоротилися через зменшення обсягів оподаткованого прибутку, скорочення споживання та зниження рівня зайнятості. Високе безробіття і зменшення реальних доходів населення суттєво знизили надходження від податку на доходи фізичних осіб, що є однією з ключових статей наповнення бюджету. Одночасно зі скороченням ВВП зменшились і надходження від податку на прибуток підприємств, оскільки більшість компаній або скоротили обсяги діяльності, або перейшли в режим мінімізації витрат. Втрата експортних ринків і руйнування виробничих потужностей призвели до скорочення валютної виручки, що відобразилося на зниженні надходжень від митних платежів і податку на додану вартість із імпорту. Водночас зниження купівельної спроможності населення та спад внутрішнього ринку посилили ефект падіння ПДВ, який є одним із найважливіших джерел бюджетних доходів.

З метою отримання реальної динаміки податкових надходжень та усунення впливу девальвації та інфляції на їхню оцінку, всі податкові надходження були конвертовані у долари США, що дозволяє враховувати не лише номінальні зміни у доходах бюджету, але й визначати їхню реальну купівельну спроможність та відповідність макроекономічній ситуації. Конвертація гривневих показників також допомагає оцінити втрати бюджету, спричинені економічними шоками, такими як девальвація гривні, скорочення обсягів виробництва та зміну структури споживання, що має ключове значення для аналізу податкової політики та її ефективності в умовах воєнного стану.

Зупинимося детально на аналізі структури та динаміки податкових надходжень до Зведеного бюджету України (табл. 2.2).

Як показано в таблиці 2.2, структура податкових надходжень демонструє, що основним джерелом наповнення бюджету залишаються ПДВ та акцизні податки, особливо ті, що стосуються імпортованих товарів, що свідчить про імпортозалежний характер економіки, де значна частка бюджетних надходжень формується не за рахунок внутрішнього виробництва, а через імпорт, що оподатковується на митній території України. Така модель створює значні ризики для податкової стабільності, оскільки вона безпосередньо залежить від валютного курсу, доступу до зовнішніх ринків та рівня доходів споживачів. У 2022 році податок на додану дол. США, що на 43,92% менше, ніж у 2021 році (13,95 млрд дол. США). Така тенденція була обумовлена падінням обсягів імпорту, девальвацією гривні та загальним скороченням купівельної спроможності населення. Аналогічно акцизний податок з ввезених в Україну товарів скоротився з 3,19 млрд дол. США у 2021 році до 1,36 млрд дол. США у 2022 році (-57,26%), що свідчить про зменшення обсягів споживання підакцизних товарів та загальну кризу в секторі роздрібної торгівлі, а також про вплив запроваджених податкових пільг на початку війни, коли було скасовано акцизний податок на товари військового призначення та паливо. Водночас

ПДВ із вартості з імпортованих товарів становив 7,82 млрд вироблених в Україні товарів зріс на 15,87% і у 2022 році склав 6,62 млрд дол. США порівняно з 5,71 млрд дол. США у 2021 році, що пояснюється значною інфляцією та збільшенням номінальної вартості товарів у гривневому еквіваленті, хоча в реальному вираженні обсяги продажів суттєво впали.

Таблиця 2.2.

Динаміка та структура податкових надходжень до Зведеного бюджету
України у 2018- 2024 роках

Показники, млрд дол США	Роки							Приріст, %	
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2021/ 2022	2022/ 2024
Податкові надходження, всього	36,3	41,4	42,2	53,3	41,5	44,8	52,0	-22,05	25,24
з них									
Податок та збір на доходи фізичних осіб	8,5	10,7	10,9	12,8	13,0	13,6	14,5	1,46	11,76
Податок на прибуток підприємств	3,9	4,5	4,4	6,0	4,0	4,4	7,4	-32,77	84,51
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	1,8	2,0	2,1	3,3	2,9	1,8	1,5	-11,11	-49,53
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	2,7	2,8	3,1	3,1	1,9	2,6	2,7	-39,36	40,84
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	2,0	2,3	2,4	3,2	1,4	2,2	2,9	-57,26	111,04
Податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	2,9	3,4	4,7	5,7	6,6	5,9	6,7	15,87	1,03
Податок на додану вартість з ввезених на територію України товарів	10,9	11,2	10,2	14,0	7,8	10,0	11,6	-43,92	48,38
Ввізне мито	1,0	1,2	1,1	1,4	0,7	1,1	1,2	-46,64	64,46
Вивізне мито	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	49,04	-89,37
Податок на майно	1,1	1,5	1,4	1,6	1,1	1,2	1,3	-28,22	10,12
Єдиний податок	1,1	1,4	1,4	1,7	1,5	1,5	1,7	-13,91	17,91
Інші податки та збори	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	-7,52	13,23

Джерело: побудовано за даними [9]

Імпортозалежність податкової системи робить її надзвичайно вразливою до зовнішньоекономічних шоків. В умовах зниження імпорту та зростання вартості логістики, зумовленого війною, фіскальна система України втрачає значну частину доходів, що створює дисбаланс у бюджетному плануванні. Крім того, скорочення імпорту означає зменшення надходжень від митних платежів, які традиційно є важливим джерелом поповнення бюджету. Ввізне мито у 2022 році становило лише 720,8 млн дол. США проти 1,35 млрд дол. США у 2021 році, тобто зменшилося на 46,64%. Водночас критично важливим є те, що скорочення податкових надходжень від імпорту відбувається паралельно з девальвацією гривні, що підвищує номінальну вартість бюджетних витрат, особливо тих, що пов'язані із зовнішнім боргом та імпортними закупівлями для державного сектору.

Важливим фактором, який суттєво вплинув на зниження податкових надходжень, стало падіння доходів від ренти. Втрата контролю над частиною територій, зокрема родючими сільськогосподарськими землями та родовищами корисних копалин, призвела до скорочення рентних платежів на 11,11% у 2022 році та на 49,53% у 2024 році в порівнянні з довоєнними показниками. Якщо у 2021 році рентні платежі становили 3,27 млрд дол. США, то у 2022 році вони скоротилися до 2,91 млрд дол. США. Це є стратегічно небезпечним трендом, оскільки рентні платежі історично були стабільним джерелом бюджетних надходжень і не залежали від циклічних коливань споживчого попиту. Відновлення цього джерела надходжень можливе лише за умови повернення втрачених територій та стабілізації економічного середовища.

Попри загальне зниження податкових надходжень у 2022 році, у 2023–2024 роках відбувається відновлення окремих категорій податків, що відображає адаптацію економіки до воєнних умов. Зростання надходжень від єдиного податку у 2024 році на 17,91% порівняно з 2022 роком стало наслідком впровадження програмних реєстраторів розрахункових операцій (ПРРО/РРО),

що посилює контроль за тіньовими операціями малого бізнесу та сприяло розширенню офіційного податкового поля. У 2022 році єдиний податок становив 1,46 млрд дол. США, а у 2024 році очікується його зростання до 1,72 млрд дол. США. Додатково слід відзначити стабільне зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб. У 2022 році цей показник збільшився на 1,46% порівняно з 2021 роком і становив 13,01 млрд дол. США, а у 2024 році очікується його зростання до 14,54 млрд дол. США (+11,76%), що пояснюється збільшенням числа військовослужбовців, підвищенням їхньої заробітної плати та регулярними виплатами, що є вагомим джерелом надходжень до бюджету.

Попри ключову роль митної політики у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності, Україна практично не використовує її як інструмент для стимулювання внутрішнього виробництва чи обмеження експорту сировини. Як показано в таблиці 2, обсяг вивізного мита залишається незначним: у 2022 році він становив лише 72,2 млн дол. США, що є незначною часткою у загальній структурі податкових надходжень, а у 2024 році прогнозується його падіння до 7,7 млн дол. США (-89,37%). Водночас більшість сировинних країн світу активно застосовують митне регулювання для обмеження експорту необробленої продукції, стимулюючи її переробку всередині країни та створення доданої вартості. Наприклад, низка аграрних країн Африки та Латинської Америки запроваджували високі експортні мита на сільськогосподарську продукцію, що стимулювало розвиток внутрішньої харчової промисловості. Аналогічно, країни, які відновлювали свою економіку після війни, такі як Південна Корея [10], використовували інструменти митної політики для захисту стратегічних секторів і обмеження експорту критично важливих ресурсів. В Україні ж експорт аграрної сировини, зокрема зернових культур, практично не обмежується, що сприяє вивезенню ресурсів без доданої вартості та поглиблює сировинний характер економіки. Водночас зниження ввізного мита, демонструє, що держава не використовує митні інструменти для

підтримки вітчизняного виробництва. В умовах воєнного часу та необхідності відновлення економіки після руйнувань митна політика могла б стати одним із важливих інструментів стимулювання імпортозаміщення та розвитку переробних галузей, що водночас сприяло б підвищенню податкових надходжень.

Таким чином, основні виклики та ризики для податкової політики України в умовах воєнного стану пов'язані із суттєвим скороченням економічної активності, високою імпортозалежністю бюджетних надходжень та дисбалансом у структурі оподаткування. Значна частка доходів бюджету формується за рахунок ПДВ і акцизних зборів з імпорту, що робить податкову систему надзвичайно вразливою до скорочення торговельних потоків та валютних коливань. У 2022 році надходження від ПДВ із ввезених товарів скоротилися на 43,92% порівняно з 2021 роком, що стало наслідком зменшення імпорту та падіння купівельної спроможності. Одночасно скорочення надходжень від митних платежів (- 46,64% за ввізним митом) підкреслює проблему відсутності ефективної митної політики, яка могла б компенсувати втрати від зменшення внутрішнього виробництва шляхом стимулювання переробної промисловості та експортноорієнтованих галузей.

Другим ключовим ризиком є дисбаланс у структурі податкових надходжень через неефективність використання рентних платежів та відсутність реформ у системі відшкодування ПДВ. Втрата контролю над частиною ресурсних територій суттєво знизила надходження від ренти, що в 2024 році скоротилися майже на 50% у порівнянні з довоєнним рівнем. У той же час система відшкодування ПДВ фактично працює як механізм підтримки сировинного експорту, що не сприяє створенню доданої вартості всередині країни. Щорічне відшкодування ПДВ сировинним експортерам (аграрному сектору та видобувним компаніям) становить близько 160 млрд грн або 4 млрд дол. США [9], що де-факто є непрямим субсидіюванням експорту необробленої

продукції замість стимулювання розвитку виробничих потужностей. Такий підхід призводить до структурного послаблення економіки, адже Україна продовжує втрачати можливості для нарощування обсягів переробної промисловості, яка забезпечує більше податкових надходжень і зайнятість населення.

Крім цього, невиконання запланованих реформ у сфері податкового адміністрування та оподаткування малого бізнесу створює додаткові ризики для наповнення бюджету, що пов'язані із використанням фізичних осіб підприємців у схемах ухилення від сплати податків.

З метою підвищення ефективності податкової політики наприкінці 2023 року було презентовано Національну стратегію доходів України до 2030 року [11], яка мала закласти основи для податкової реформи та адаптації системи оподаткування до нових економічних умов. Однак, станом на 2024 рік її реалізація фактично не відбувається, а публічні звіти щодо виконання ключових положень відсутні. Одним із основних завдань стратегії було реформування спрощеної системи оподаткування для ФОП, що мало сприяти вирівнюванню податкового навантаження та боротьбі зі схемами мінімізації податків. Проте реальні кроки в цьому напрямку не зроблено, і малий бізнес продовжує працювати за старими правилами, що обмежує можливості держави для розширення податкової бази.

Окремим важливим пунктом стратегії було реформування ПДВ із метою зменшення податкових зловживань та підвищення ефективності використання цього податку як механізму стимулювання економіки. Однак відсутність змін у підходах до відшкодування ПДВ сировинним експортерам лише посилює ризики продовження сировинного вектору розвитку економіки, оскільки чинна система створює штучні стимули для експорту необробленої продукції замість її переробки всередині країни. Відсутність реформ у цій сфері означає, що Україна

продовжує втрачати потенційні податкові надходження та залишається уразливою до зовнішніх ринкових коливань.

Таким чином, невиконання Національної стратегії доходів, особливо у частині реформування ПДВ та оподаткування ФОП, значно ускладнює можливості для стабілізації податкової системи та зменшення бюджетного дефіциту. Без реалізації структурних змін податкова система України залишатиметься сировинно орієнтованою, а бюджет продовжуватиме залежати від нестабільних джерел доходу, що створює довгострокові ризики для фінансової безпеки держави.

2.2 Оцінка ефективності інструментів податкового регулювання

Аналіз динаміки податкових надходжень до Зведеного бюджету України за 2021– 2024 роки дає змогу виявити інструменти, які продемонстрували найбільшу ефективність у воєнний період, а також оцінити їхній потенціал для інтеграції в післявоєнну модель фіскальної політики.

Насамперед варто відзначити, що податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) разом із військовим збором виявилися найбільш стабільним джерелом доходів бюджету, демонструючи приріст на рівні 66,8% порівняно з довоєнним 2021 роком. Цей результат зумовлений відносною стійкістю ринку праці в державному секторі, значним збільшенням заробітних плат військовослужбовців, а також збереженням бази оподаткування в сферах критичної інфраструктури. Така динаміка свідчить про доцільність збереження ПДФО як основи формування місцевих бюджетів у довгостроковій перспективі, що відповідає логіці фіскальної децентралізації.

Таблиця 2.3.

Динаміка податкових надходжень до Зведеного бюджету України у 2021–
2024 рр., млрд грн

Податок	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Темп приросту 2024 р. до 2021 р., %
ПДФО та військовий збір	349,8	420,7	496,3	583,6	66,8
Податок на прибуток підприємств	163,8	130,6	159,3	299,1	82,6
ПДВ	536,5	467,0	580,8	734,4	36,9
Акцизний податок	180,3	106,4	189,7	238,3	32,2
Єдиний податок	46,3	47,2	55,8	69,1	49,2
Інші місцеві податки і збори	43,6	37,1	44,2	50,8	16,5

Джерело: складено за даними [9]

Іншим важливим податковим інструментом виявився податок на прибуток підприємств. Попри зниження у 2022 році, вже у 2023–2024 роках спостерігалось стрімке зростання його надходжень – на понад 82% до рівня 2021 року. Це свідчить про поступову адаптацію бізнесу до умов воєнної економіки, а також про вдосконалення податкового контролю та зменшення тінізації прибутків. Проте податок на прибуток залишається чутливим до економічної кон'юнктури, тому вважається менш стійким у короткостроковій перспективі, але перспективним у фазі відновлення.

Податок на додану вартість (ПДВ) залишається одним із головних джерел наповнення Державного бюджету України, особливо в умовах війни. У 2022 році його надходження дещо знизилися порівняно з 2021 роком, що пов'язано з падінням імпорту, скороченням споживчого попиту та тимчасовим зниженням економічної активності. Проте вже у 2023–2024 роках спостерігається відчутне зростання обсягу надходжень від ПДВ – до 734,4 млрд грн у 2024 році, що на 36,9% більше, ніж у 2021 році. Однак такий приріст не може бути однозначно трактований як суто результат посилення податкової ефективності чи розширення бази оподаткування. Важливу роль у цій динаміці відіграє зростання

рівня інфляції, особливо у 2022–2023 роках, коли індекси споживчих цін в Україні сягали двозначних показників. У контексті ПДВ, що є адвалорним податком, інфляційне зростання цін автоматично збільшує обсяг оподаткованого обороту – а отже, і фіскальні надходження, навіть за умов скорочення реального споживання. Таким чином, позитивна динаміка ПДВ у номінальному вираженні значною мірою пояснюється інфляційним фактором, а не лише реальним розширенням економічної активності. Це потребує обережності при оцінці стійкості цього інструменту в післявоєнний період, коли очікується поступове зниження інфляції та нормалізація цінової динаміки. У перспективі ПДВ залишається важливим фіскальним інструментом, однак його ефективність має спиратися не лише на інфляційний ефект, а на вдосконалене адміністрування, зменшення зловживань із фіктивним податковим кредитом і гармонізацію системи до норм ЄС, зокрема через розширення електронного аудиту та контроль за трансакційним ланцюгом.

Спрощена система оподаткування, зокрема єдиний податок, також виконала важливу роль як антикризовий інструмент. У 2022 році запроваджено тимчасовий режим сплати 2% єдиного податку для суб'єктів III групи, що суттєво полегшило фіскальний тиск на мікро- та малий бізнес [10]. Хоча загальний приріст надходжень єдиного податку за 2021–2024 роки становить 49,2%, варто зауважити, що це джерело є обмеженим у масштабах і не здатне стати основою для бюджетної стійкості. Проте його роль у збереженні підприємницької активності під час війни була беззаперечно позитивною.

Найменш стійкими виявилися акцизний податок та інші місцеві податки і збори. Акциз зазнав глибокого падіння у 2022 році на тлі скорочення обсягів споживання підакцизних товарів, логістичних обмежень і втрат на ринку пального. Попри певне зростання в 2023–2024 роках, його рівень залишається нижчим за очікуваний, що вказує на необхідність перегляду ставок і механізмів адміністрування. У свою чергу, місцеві податки (наприклад, податок на майно,

туристичний збір, орендні платежі) показали приріст лише на 16,5%. Це підтверджує їхню низьку еластичність в умовах кризи й водночас акцентує на потребі підвищення ролі фіскальної автономії громад у післявоєнний період.

Отже, ефективними інструментами податкової політики в період війни стали насамперед ПДФО, ПДВ, а також податок на прибуток – у фазі відновлення. Спрощена система виконала роль короткострокового механізму підтримки підприємництва. Натомість акцизи та місцеві податки потребують глибшого реформування. У перспективі сталого післявоєнного розвитку найбільш доцільним є закріплення гнучкої, прозорої та територіально справедливої моделі податкової політики, яка поєднує ефективне наповнення бюджету з підтримкою ділової активності на місцях (табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Оцінка ефективності податкових інструментів України в умовах війни та їхній потенціал у післявоєнний період

Податковий інструмент	Оцінка ефективності під час війни	Потенціал для післявоєнної системи
ПДФО + військовий збір	Висока стабільність	Так – як опора місцевих бюджетів
Податок на прибуток	Волатильний, але відновлюється	Так – із підвищеною прозорістю
ПДВ	Потужне джерело, залежне від імпорту	Так – із подальшою діджиталізацією
Акцизний податок	Нестабільний, чутливий до ринку	Так – з оновленою структурою ставок
Єдиний податок (спрощена система)	Дозволив вижити ФОПам	Частково – із реформуванням 2% ставки
Інші місцеві податки	Слабкий інструмент під час війни	Так – лише після реформи адміністрування

Джерело: сформовано на основі [11, 12]

У контексті повномасштабної війни Україна стикнулася з безпрецедентним викликом – зберегти фінансову стійкість держави, не

паралізуючи економічну активність. Податкова політика відіграла ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи мобілізацію внутрішніх ресурсів, утримання мінімального рівня бюджетної збалансованості та підтримку ключових секторів економіки.

Таблиця 2.4 узагальнює оцінку найбільш вагомих податкових інструментів, які використовувалися під час воєнного періоду, а також визначає їхній потенціал для інтеграції в стратегічну післявоєнну податкову модель. У процесі оцінки враховано не лише абсолютні обсяги надходжень, а й стабільність джерела, гнучкість до зовнішніх шоків, вплив на платників і здатність підтримувати економічну активність.

2.3 Порівняльний аналіз критеріїв ефективності податкової політики в Україні та країнах ОЕСР

Класичними задачами податкового регулювання є, з одного боку, формування бюджетних доходів в обсязі, достатньому для забезпечення функціонування інституцій публічного управління та органів місцевого самоврядування, а з іншого – сприяння стійкому розвитку національної економіки, враховуючи партикулярні особливості її адміністративно-територіальної організації та секторальну будову. Важливим завданням, що реалізується із використанням інституційного механізму податкового компоненту фіскальної політики, є забезпечення соціальної справедливості та елімінація диспропорцій економічного розвитку.

На практиці податкова політика є процесом планування та збору доходів бюджету через постійні джерела податкових надходжень. Її можна трактувати як специфічну діяльність інституцій фіскального регулювання та контролю із визначення та законодавчого регламентування справляння податкових платежів до бюджетів відповідного рівня. Оптимізація параметрів фіскального простору

залежить від добору таких засобів податкової політики, що максимально задовольняють цілям стратегічного розвитку національної економіки, підтримуючи ефективний розподіл і перерозподіл суспільного продукту між приватним і публічним секторами. Елементами податкової політики є власне легальне визначення типів податків та зборів, категорій їх платників, об'єктів та ставок оподаткування, специфіки застосування пільг і виключень, графіка та механізмів справляння відповідних платежів до визначених фондів фінансових ресурсів. Зміст податкового компонента фіскальної політики розкривається через її вплив на макрофінансову динаміку, враховуючи пріоритети соціальної справедливості та захисту навколишнього природного середовища.

Конкретна податкова система відображає профіль реалізованої державою фіскальної політики. Останню слід вважати ексклюзивною прерогативою держави з детермінації, регламентації та організації справляння податків та обов'язкових зборів, враховуючи стратегічні пріоритети соціального та економічного розвитку. Збільшуючи чи скорочуючи податкові надходження, модифікуючи ставки та форми оподаткування, звільняючи від нього партикулярні території, галузі, групи платників тощо, уряд може сприяти стійкому зростанню економічної активності, оптимізувати кон'юнктуру ринку, закладати фундамент ендогенного розвитку, реалізувати певну модель соціально-демографічної політики [31; 32]. Добір певного інституційного інструментарію фіскальної політики спряє розвитку продуктивних сил суспільства та оптимізує пропорції виробництва [53]. Власне, організація оподаткування впливає на динаміку нагромадження капіталу, інноваційне оновлення промислового потенціалу національного господарства.

Існує об'єктивний суспільний запит щодо добору та адаптивного застосування інструментарію фіскальної політики для забезпечення стійкості та резильєнтності національної економіки. Податкове регулювання створює умови для неперервного розвитку, детермінуючи інноваційну спроможність економіки,

технологічний устрій, оптимізуючи обсяг і визначаючи тип інвестицій, активізуючи бізнес-сегмент, стимулюючи розвиток людського капіталу [54]. При цьому слід враховувати наявні адміністративні бар'єри, стан й еволюційні перспективи фінансової інфраструктури, особливості профілю та якісний рівень системи публічного адміністрування.

Забезпечення стійкого економічного зростання залежить від неперервної оптимізації структури оподаткування в контексті вдосконалення комбінації ставок і баз податків і зборів. Загалом, структура податкової системи сильніше впливає на динаміку економічного зростання, у порівнянні з власне рівнем фіскального навантаження, оскільки останній характеризує обрану модель соціально- економічного розвитку.

За надмірного фіскального навантаження знижується норма заощаджень й інвестування, що спонукає до відтоку бізнес-капіталу, першочергово в тих галузях, де розмір заробітної плати та податкова система є визначальними. Загалом питому вагу податкових надходжень у ВВП не слід розглядати як ультимативний критерій ефективності реалізованої урядом політики розподілу та перерозподілу. Принциповим при цьому є співвідношення рівнів податкового навантаження в розрізі груп платників податків – фізичних і юридичних осіб. Регіональні диспропорції в контексті адміністративно- територіального поділу часто є визначальними для суб'єктів господарської діяльності при прийнятті тими рішень щодо розміщення та інтенсивності бізнесу, міграції капіталу [45].

Ефективна фіскальна політика має характеризуватися оптимальними кількістю та композиційною структурою податкових платежів, обґрунтованістю та когерентністю відповідних регуляторних заходів, враховувати тренди зростання, глобальні цикли, профіль інвестиційної активності господарюючих суб'єктів [46; 47]. Система інститутів публічного адміністрування безпосередньо відповідальна за створення умов для соціально- економічного зростання. Для цього необхідними видаються планомірне спрощення процедур податкового

адміністрування, тотальна цифровізація фіскального простору, підвищення якості надання персоналом податкових інституцій консультацій платникам.

До пріоритетів сучасного етапу розвитку національної економіки слід віднести забезпечення комплексної розбудови та вдосконалення інституційних механізмів фіскального регулювання в контексті стратегічного планування. Для цього має забезпечуватися координація заходів фіскального регулювання та структурних реформ. Ураховуючи примат стійкості та резильєнтності системи публічних фінансів за умов дії режиму воєнного стану, пріоритезується посилення ефективності управління через тотальну автоматизацію рутинних процедур фіскальних інституцій, гарантування безпеки для користувачів та функціональності IT-інфраструктури, розвиток заходів внутрішнього контролю, імплементація кращих міжнародних стандартів боротьби з ухиленням від оподаткування, вдосконалення аналітичного інструментарію [48].

У контексті дії специфічного режиму воєнного стану доцільно виділити категорію податкової безпеки системи публічних фінансів, що характеризує певну конфігурацію фіскального простору, при якій фінансові запити держави збалансовані із інтересами платників податків у коротко-, середньо та довгостроковій перспективі. Важливим завданням є підтримка достатності обсягу податкових надходжень, що дозволить інституціям публічного управління виконувати власні функції без суттєвих обмежень для сфери бізнесу. Останнє стає можливим при адаптивному регулюванні параметрів розвитку національної економіки через управління рівнем фіскального навантаження та послідовне вдосконалення ком-позиційної структури податкової системи.

Для розвинених і перехідних економік у довгостроковій перспективі характерним є послідовне чергування періодів збільшення та зниження рівня фіскального навантаження, що частково можна пояснити циклічністю розвитку економіки [49]. Вплив рівня фіскального навантаження на економічну динаміку слід розглядати в розрізі структури оподаткування, особливо щодо

співвідношення податків на капітал, працю та споживання. Зростання навантаження, асоційоване з першими двома категоріями, загальноприйнято вважати негативним, тоді як споживче оподаткування здебільшого нейтральне щодо процесів економічного росту. Механізм фіскального регулювання держав із розвинутою економікою переважно є ациклічним, тоді як для трансформаційних національно-економічних систем – проциклічним.

Підготовка та реалізація фіскальної політики має виходити з раціонального поєднання гнучкості інструментарію та стійкості нормативно-правової бази, що не допускає збереження нерелевантних фаз і макроциклу норм. Податкове регулювання має забезпечувати розв'язання наявних проблем, кореспондуючи з викликами та загрозами економічному зростанню. Стратегія реформування фіскального простору повинна враховувати найкращий досвід оптимізації навантаження в контексті розподілу податків на споживання та доходи.

На рис. 2.1 наведено розмах варіації середнього податкового навантаження (з урахуванням соціальних внесків) у державах – членах ОЕСР у 2014–2023 рр.

Емпіричний досвід демонструє широкий спектр підходів національних урядів до детермінації рівня фіскального навантаження. Середній показник для вибірки становить 33,49% ВВП, при цьому всі країни – члени ОЕСР з регіону Північної та Південної Америки характеризуються нижчими (подекуди – відчутно) за середні значеннями вказаного індикатора: від 16,04% ВВП у Мексиці до власне 33,49% ВВП у Канаді. І навпаки, для економік «старої» Європи, особливо для держав Фенноскандії, властиві вкрай високі значення податкового навантаження – від 42,90% ВВП у Фінляндії до 45,79% ВВП у Данії. До п'ятірки держав з найвищим фіскальним навантаженням належать також Франція (45,79% ВВП), Бельгія (45,33% ВВП) та Швеція (43,04% ВВП).

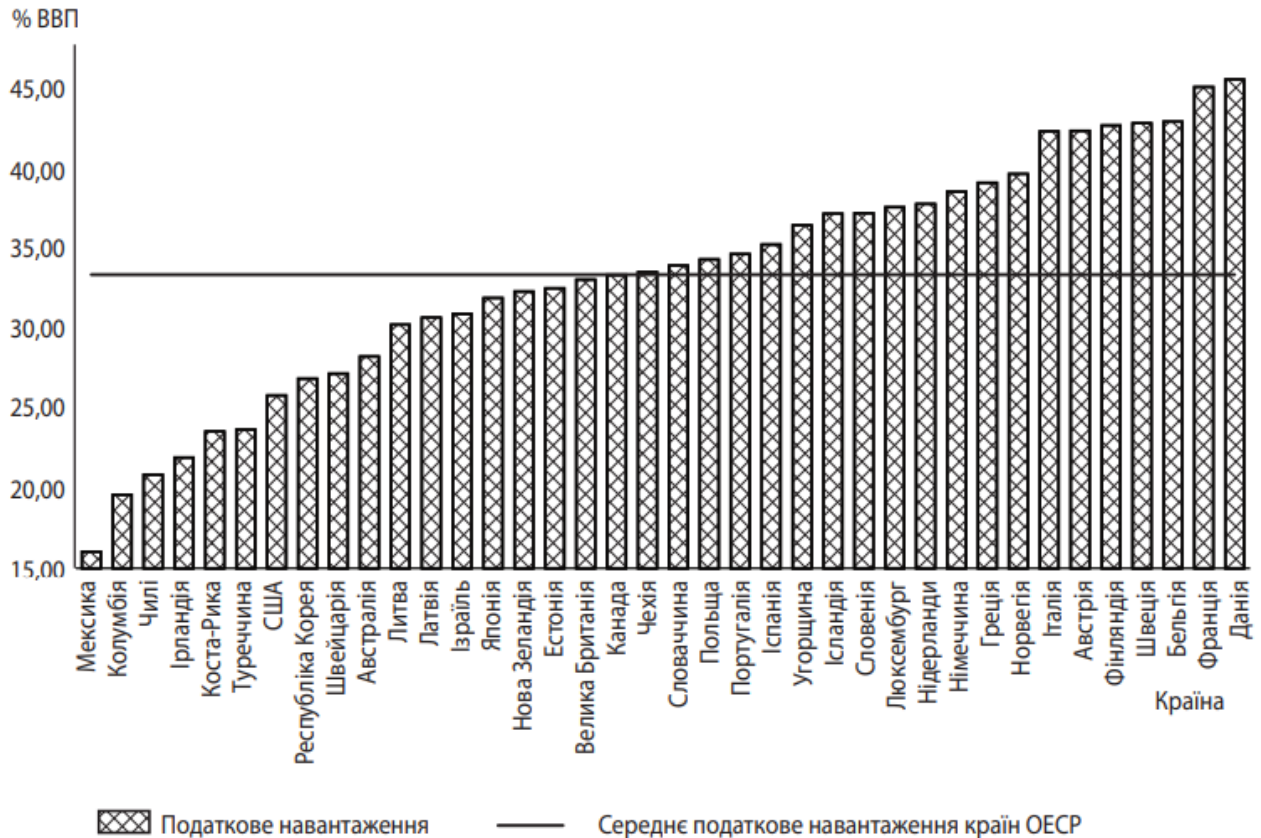

Рис. 2.1 – Податкове навантаження в країнах ОЕСР у 2014–2023 рр., % ВВП
Джерело: [53]

Важливо зазначити, що податкове навантаження в постсоціалістичних країнах Центральної Європи та Балтії прямує до медіанного значення вибірки, варіюючись від 30,34% ВВП у Литві до 37,38% ВВП у Словенії, причому мінімальний модуль відхилення від середнього фіскального навантаження в ОЕСР у даній субвибірці – 0,18 в. п. – відмічено у Чехії (із середнім показником 33,66% ВВП за період аналізу).

Емпіричний досвід свідчить, що рівень фіскального навантаження є значущим, проте не ультимативним критерієм для оцінювання профілю певної податкової системи [50]. Відмітимо, що в середньостроковій перспективі слід оптимізувати розподіл загального навантаження через актуалізацію переліку елементів системи оподаткування, що, теоретично, має усунути диспропорції та

сприяти модернізації секторальної структури економіки, підвищуючи рівень свідомого справляння податків. Важливо сформувати методологічні основи фіскальної політики розвитку, у якій, власне, дизайн інституційного середовища (першочергово – множина свобод платників, а не обмежень щодо їх діяльності) мінімізує результативність схем ухиляння та уникнення оподаткування, підсиливши сукупний регуляторний ефект.

Таким чином, забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку із використанням інституційного інструментарію фіскальної політики асоціюється переважно з оптимізацією композиційної структури податкової системи в контексті співвідношення ставок і баз оподаткування. Принциповими також є певні фіскальні пільги та виключення, призначені для активації процесів ендогенного зростання, стимулювання платників до планомірного посилення ефективності індивідуальної господарської діяльності, а також позиціонування нової моделі ставлення до середовища існування. Більше того, вважаємо, що оптимізація структури фіскального простору здатна потенційно акселерувати процеси соціально-економічного зростання, навіть безвідносно до загального рівня податково-го навантаження.

Сучасна модель оподаткування має характеризуватися достатньою ефективністю та ви-ступати інструментом консолідації суспільства, гарантуючи стійкий соціально-економічний розвиток. Формуючи функціонал фіскального механізму шляхом збільшення або скорочення обсягу відповідних надходжень бюджету, коригуючи ставки та бази оподаткування, а також тарифи, аплікуючи звільнення від оподаткування певних секто-рів, адміністративно-територіальних одиниць та груп населення, національний уряд здатен впливати на економічну активність, оптимізувати ринкову кон'юнктуру, реалізовуючи збалансовану регуляторну політику. Використання вищезазначених пільг дозволяє регулювати структуру національного виробництва та розвиток продуктивних сил.

Власне організація оподаткування чинить вплив на пропорції створення та споживання суспільством продукту, особливості динаміки нагромадження фізичного капіталу та технічного оновлення виробничого потенціалу, рішення суб'єктів господарювання щодо розподілу фінресурсів у координатах споживання, заощадження та інвестування.

Підкреслимо принципову важливість поділу інструментарію фіскальної політики з огляду його впливу на динаміку процесів економічного зростання. Загалом виділяють групи податків на працю (прикладом яких в Україні є ПДФО, військовий збір, ЄСВ), капітал (вітчизняні податки на прибуток підприємств, нерухоме майно, фінансові транзакції тощо) та споживання (ПДВ, акцизи та мита). Вказані податки надалі можна згрупувати у дві полярні категорії:

1) *distortionary* – фіскальних інструментів, що сповільнюють процеси економічного зростання через обмеження можливостей їх платників приймати стратегічні та тактичні рішення щодо заощадження та інвестування;

2) *non-distortionary* – інструментів реалізації фіскальної політики, що прямо не детермінують рішення платників стосовно параметрів господарської діяльності. Центральною задачею фінполітики держави стає визначення резервів зростання загальної ефективності, а також оптимізація структури бюджетних надходжень, виходячи з інституційних особливостей і концептуальної моделі економіки.

Раціоналізація композиційної структури системи оподаткування має враховувати двоїстий вплив останньої на параметри добробуту суспільства. Зміни загального фіскального навантаження корелюють певним чином із макродинамікою зростання, що дає підстави оцінювати досягнутий рівень економічного розвитку та суспільного добробуту в державі. При цьому оцінювання доцільності та справедливості реалізованої урядом податкової політики здійснюється резидентами виключно суб'єктивно.

Таким чином, можна виокремити фіскальні інструменти, що не чинять відчутного негативно-го впливу на параметри економічного розвитку, а отже, є: а) нейтральними; б) стимулювальними. Це означає, що зростання навантаження цими податками та обов'язковими зборами принаймні не веде до скорочення темпів приросту реального ВВП на особу.

Стратегія і тактика реалізації фіскальної політики має логічно сприяти розвитку системи публічного управління, обмежуючи інституції останнього з мінімізацією деструктивного впливу на макроекономічну динаміку розвитку, з одного боку, та забезпечуючи водночас стабільність, з іншого. Функції органів податкового регулювання мають бути достатніми і, разом з тим, не пригнічувати динаміку підприємницького сектора. Реалізація структурних реформ публічного управління має здійснюватися обачно та послідовно для уникнення певної суспільної втоми від номінальних трансформацій, що не призводять до реального зростання громадського добробуту.

Основами методики формування та здійснення фіскальної політики є стабільність, збалансованість і передбачуваність наслідків, що повинно сприяти узгодженню інтересів платників податків та уряду. Логічне узгодження загальних інтересів суспільства зі збереженням індивідуальної функціональної ефективності платників податків та уникнення критичного розшарування суспільства є наслідками імплементації системи принципів фіскальної політики.

Згідно з економічною логікою та поширеною практикою основні параметри податкового компонента фіскальної політики детермінуються урядом відповідно до об'єктивних запитів щодо формування публічного фінансового ресурсу, достатнього для підтримки громадського порядку, соціальної справедливості та стійкості розвитку. Реальні ж параметри останнього, зокрема особливі композиційної структури податків і загальнообов'язкових зборів із урахуванням необхідності динамічного балансу бюджетних видатків та надходжень.

У системі принципів реалізації фіскальної політики прослідковується певний дуалізм ефективності та результативності. Взагалі, податки та збори слід детермінувати так, щоб обсяг надходжень від їх справляння до бюджету відчутно перевищував публічні видатки на їх адміністрування. Загальна ефективність фіскальної політики в системі фінансово-економічних відносин виражає питому вагу податкових надходжень бюджетів усіх ієрархічних рівнів у загальних затратах, понесених урядом для одержання відповідних фінансових ресурсів.

Ефективність і результативність заходів фіскальної політики сильно залежить від точності та обґрунтованості планів і прогнозів податкових надходжень, що детермінує пріоритети соціально-економічного розвитку держави, регіону, конкретної громади. Планово-прогностична діяльність щодо податкових надходжень має розглядатися як чітко регламентований адаптивний процес систематичного коригування параметрів фіскального простору (ставок, баз, пільг, виключень), перегляд комплексу регуляторних заходів, перманентний контроль і моніторинг їх виконання. Якість планів та прогнозів податкових надходжень бюджету значно варіюється в залежності від методології та горизонту наукового передбачення. Розширення останнього мінімізує можливість врахування дії соціоекономічних шоків та інших екстерналій. Тому найдоцільнішим є середньострокове фіскальне планування.

За загальною методологією прогностичним є середньостроковий період, що відповідає інтервалу 3–5 бюджетних років, однак трирічний горизонт, з позицій якості передбачення, є оптимальним. Термін також залежить від умов макроекономічного циклу, особливостей бюджетного процесу та системи інших ендо- та екзогенних чинників. Слід послідовно покращувати якість прогнозу макропоказників і плану податкових надходжень, підвищувати дієвість механізмів стягнення та недопущення критичного накопичення податкової заборгованості суб'єктів господарської діяльності. Методологія має чітко регламентуватися та підпорядковуватися стратегічній меті забезпечення стійкого

зростання рівня суспільного добробуту. Власне планово-прогностичній діяльності має передувати формування стратегії розвитку фіскального простору.

Висновки до розділу 2

Визначено, що важливим показником, який характеризує податкову політику, є податкове навантаження, що відображає сукупний вплив податків на економіку країни загалом чи окремих суб'єктів господарювання, тобто є показником ефективності податкової політики, який впливає на наповнення бюджетів усіх рівнів, розмір податкових надходжень у структурі ВВП, частку ВВП на душу населення. Встановлено, що податкове навантаження на працю впродовж останніх п'яти років залишається практично незмінним, оскільки бюджетне та загальне податкове навантаження постійно коливається.

З'ясовано, що податковими важелями в процесі реалізації податкової політики на кожному рівні виступають: розподіл податкових надходжень, встановлення податкового навантаження та запровадження податкових пільг. Доведено, що реалізація податкової політики повинна сприяти зацікавленості використання підприємствами інноваційних, ресурсозберігаючих технологій, розвитку соціальної інфраструктури для працівників.

Аналіз ефективності податкових інструментів в умовах війни свідчить, що найбільш стійким та передбачуваним залишався податок на доходи фізичних осіб у поєднанні з військовим збором. Саме він став основою наповнення Зведеного бюджету України і зберіг фіскальну спроможність органів місцевого самоврядування. Водночас податок на прибуток підприємств, попри свою волатильність, продемонстрував здатність до відновлення і може бути важливим джерелом для довгострокового зростання за умов посилення прозорості та зниження тінізації. Податок на додану вартість зберіг статус головного

бюджетоутворюючого джерела, хоча його зростання частково зумовлене інфляційним чинником. Перспектива подальшої діджиталізації механізмів адміністрування ПДВ дозволяє очікувати підвищення його ефективності в післявоєнний період. Спрощена система оподаткування довела свою корисність як тимчасовий антикризовий захід, однак її використання у спрощеному вигляді (зокрема, ставка 2 %) негативно вплинуло з огляду на бюджетну консолідацію.

Акцизний податок й інші місцеві податки і збори виявилися найбільш вразливими. З одного боку, це свідчить про слабкість споживчого ринку, а з іншого – про обмеженість інструментів місцевого самоврядування. Для післявоєнного періоду ці податки потребують серйозного перегляду концепції адміністрування та фіскальної автономії громад.

Загалом, війна дала змогу ідентифікувати сильні й слабкі сторони існуючої податкової системи. Подальша податкова стратегія має будуватися на принципах прозорості, гнучкості, регіональної справедливості й стійкого поєднання бюджетних функцій з економічною стимулювальною роллю держави.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

3.1 Інновації у податковій політиці: стратегічний підхід до розвитку бізнесу

Український бізнес знаходиться у несприятливому економіко-правовому положенні. Військові дії на території країни віднімають більшу частину коштів державного бюджету. Інноваційний розвиток багатьох підприємств різних видів економічної діяльності переконливо свідчить, що частка витрат на НДДКР від ВВП мають тенденцію до зменшення: 2022 р. – 0,33%, 2010 р. – 0,8%. Це означає неспроможність уряду забезпечити перехід економіки на новий рівень розвитку, використовуючи інструменти податкового стимулювання. Самі ж підприємства не мають достатніх наявних фінансових ресурсів, необхідних для ведення операційної та збутової діяльності та проведення організаційно-технічних заходів щодо покращення ситуації у техніко-технологічному забезпеченні. Тому дуже важливим залишається удосконалення існуючої системи податкового стимулювання та державної підтримки (особливо у стратегічному аспекті).

Інноваційний розвиток є безупинним процесом щодо підвищення рівня конкурентоспроможності продукції, підприємства та економіки країни загалом. Одним із важливих показників, що відображають досягнення в інноваційній політиці держави, є її місце у глобальних рейтингах. На сучасному етапі найпоширенішими є чотири індекси (Глобальний індекс інновацій (The Global Innovation Index) (ГІІ), Глобальний індекс стійкої конкурентоспроможності (The Global Sustainable Competitiveness Index) (ГІСК), Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (The Global Talent Competitiveness Index) (ГІКТ), Зведений Інноваційний Індекс (Summary Innovation Index – SII) (ЗІІ)).

Не дивлячись на те, що Україні вдалося не втратити власні досягнуті позиції, а навіть покращити їх, залишається велика кількість невирішених задач [19–22]:

- недостатньо розвинутий механізм впровадження інновацій та подальша їх комерціалізація;
- слабкий рівень підтримки інноваційної діяльності державними органами зі зниженням обсягів фінансування;
- відсутність налагоджених зв'язків між виробничими підприємствами та науково-дослідними інститутами.

Рівень фінансування інноваційного розвитку підприємств в Україні вкрай низький. З цього приводу фахівці зазначають, що при витратах на НДДКР, що не перевищують 0,9% ВВП, інновації спрямовані лише на пізнавальну функцію, а при менше 0,3% ВВП – лише соціокультурну [49].

Щодо стратегічного розвитку бізнесу важливо орієнтуватися насамперед на Закони України № 40-IV (розд. V) та № 3715-VI (ст. 3 та 4). У розд. V Закону України № 40-IV [13] має міститися інформація щодо особливостей в оподаткуванні та митному регулюванні інноваційної діяльності, однак ст. 21 та 22 скасовані й не мають ніякого стимулюючого впливу на інноваційний розвиток бізнесу. В ст. 3 та 4 Закону України № 3715-VI розкриваються аспекти формування та реалізації стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності різних сфер господарювання [14]. Більша деталізація та практична спрямованість на інноваційний розвиток у стратегічному напрямі приведено в Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [15]. Однак однією з головних проблем, що стримує цей розвиток, є відсутність достатнього державного фінансування (у т.ч. податкових преференцій для учасників такої діяльності).

З метою покращення ситуації в області податкового стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств важливо вивчати зарубіжний досвід держав.

Деякі фахівці схильні до думки, що імплементація рекомендацій ЄС у частині податкової реформи, має відбуватися тільки після того, як завершиться війна й ще 1–2 роки потребуватиме перезавантаження податкова система країни. Далі необхідно визначитися з основними пріоритетами соціально-економічного розвитку та набором податкових інструментів та механізмів для вирішення окреслених завдань [16].

Такі потенції ні можливості насправді є, однак вони на сьогодні залишаються у вигляді проектних документів й, на жаль, не затверджені Урядом нашої країни. Серед зазначених документів можна виділити розроблений фахівцями Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку проект Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності» ще у 2015 р., де у Розд. V «Інноваційна діяльність та інноваційна інфраструктура» в ст. 9 зазначено, що підприємства, віднесені по переліку таких, що здійснюють інноваційну діяльність, мають право користуватися податковими пільгами для реалізації інноваційного проекту відповідно до законодавства України; отримувати підтримку Фонду розвитку інновацій або Фонду регіонального розвитку інновацій; зобов'язані кошти, які звільняються від оподаткування, спрямовувати на впровадження інновацій. Далі у Розд. VI «Стимулювання та підтримка інноваційної діяльності» у ст. 20 «Державна підтримка суб'єктів інноваційної діяльності» част. 1 «Види державної підтримки суб'єктів інноваційної діяльності» наведено, що підприємства мають отримувати податкове стимулювання; фінансову, кредитну підтримку та надання гарантій; підтримку формування та розвитку інноваційної інфраструктури; формування попиту на інноваційну продукцію; інформаційну підтримку; надання освітніх послуг [17]. Авторами документу окремо пропонувалося внести відповідні зміни

до Податкового кодексу України в частині стимулювання інновацій . Зокрема, суб'єкти господарювання звільняються від оподаткування коштів та інших активів – для ведення лише інноваційної діяльності при реалізації інноваційних проєктів, включених до реєстру таких проєктів, терміном понад 1 рік; доходи від реалізації виробленої інноваційної продукції чи надання послуг мають спрямовуватися на ведення інноваційної діяльності [18].

В іншому варіанті проєкту Закону України [19], підготовленого та внесеного на розгляд Верховної Ради України Кабінетом Міністрів України, у 2021 р. у розд. V «Фінансова підтримка інноваційної діяльності» в ст. 33 «Фінансово-кредитні та податкові інструменти державної підтримки у сфері інноваційної діяльності» визначено, що застосування означених інструментів має забезпечити частку щорічного зростання обсягу інноваційної промислової продукції в загальному обсязі на 0,5%. Також суб'єкти господарювання, що здійснюють інноваційну діяльність, «звільняються від сплати ввізного мита та податку на додану вартість з наукових приладів, обладнання, запасних частин і витратних матеріалів до них, реактивів, зразків, наукової літератури в паперовому та електронному вигляді, що ввозяться в Україну для забезпечення власної наукової та науково-технічної діяльності та інноваційної діяльності (крім підакцизних товарів)» [19].

Ще однією новацією 2023 р. мало стати податкове реформування з метою зниження податкового тягаря та об'єднання ЄСВ, ПДФО та військового збору у єдину ставку 25%. Однак замість зазначеної моделі в офісі президента запропонували інакший підхід, що мав об'єднати податок на прибуток, ПДФО та ПДВ – у розмірі 30% [20]. Такий підхід передбачає, що кожен податок становитиме 10% («10:10:10»). Запропонована новація має скоротити кількість податків, знизити податкове навантаження на платників податків, але водночас скасувати усі пільги для ведення бізнесу (рис. 3.1).

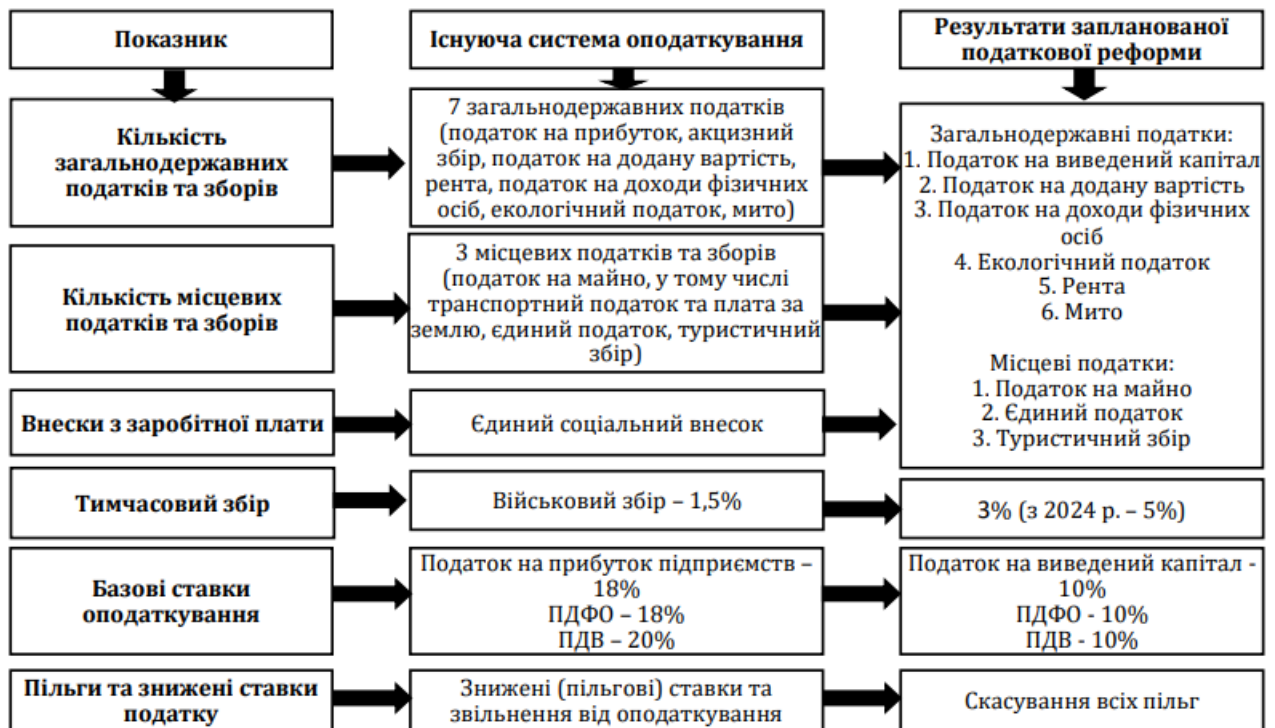

Рис. 3.1 - Модель «10:10:10»

Джерело: [21] та уточнення автора

У результаті запропонованої податкової реформи [21]:

- має з'явитися новий вид податку – податок на виведений капітал. Порівнюючи його з податком на прибуток, зазначимо що під ставку 10% підпадають тільки кошти, які підприємство виводить з обороту у якості дивідендів. Своєю чергою податок на прибуток відраховується у вигляді суми коштів, отриманих як різниця між доходами та витратами. Відбувається тестування цього податку юридичними особами через додаток «Дія City»;
- військовий збір планувалося підвищити у двічі, однак на даний момент його ріст становив більше, ніж у 3 рази;
- існуючі податки ЄСВ та ПДФО пропонується об'єднати в один податок зі ставкою у 10%;
- щодо ПДВ, то зниження ставки податку до 10%, супроводжуватиметься формуванням спеціального рахунку для відшкодування

й ого підприємствам. Несвоєчасний й ого перерахунок супроводжуватиметься нарахуванням відсотків;

– планується підвищення податкових ставок екологічного податку та рентних платежів. Рівень екологічного податку сягне європейського рівня, а рентні платежі коливатимуться від кон'юнктури світових цін на корисні копалини.

Проведене дослідження показало важливість розвитку підприємництва в Україні на інноваційній основі. Важливим стимулом для розвитку підприємств є посилення державної підтримки. Одним із основних елементів такої політики має стати внесення новацій до існуючої законодавчої системи та підзаконних актів. Важливо розуміти перспективи, які відкриваються для підприємств у результаті запровадження податкової реформи на перспективу. Зниження кількості податків та їх оптимізація суттєво знизить податковий тягар на бізнес, що забезпечить вивід частини бізнесу з тіні, у результаті чого відбудеться зростання наповнення державного бюджету. Однак ймовірний запуск такої системи можливий в умовах припинення бойових дій на території України та періоду налагодження усіх систем економіки країни.

3.2 Пропозиції щодо удосконалення податкової політики в Україні

В умовах воєнного стану та необхідності післявоєнного відновлення України критично важливо переглянути чинну податкову політику з метою зміцнення бюджетної стабільності та стимулювання економічного зростання. Реформування податкової системи має бути спрямоване не лише на збільшення надходжень до бюджету, але й на створення сприятливих умов для інвестицій, стимулювання переробної промисловості та боротьбу з ухиленням від

оподаткування. Виходячи з аналізу податкових ризиків та викликів, слід визначити комплекс заходів, які дозволять розширити податкову базу та підвищити ефективність податкової політики.

На наш погляд, оптимізація механізму відшкодування ПДВ потребує диференціації ставок відшкодування, що дозволить усунути стимул до експорту сировини та створити економічні передумови для розвитку переробної промисловості. Для цього необхідно встановити знижені ставки відшкодування ПДВ для компаній, що експортують виключно сировину, з одночасним підвищенням рівня відшкодування для підприємств, які здійснюють глибоку переробку продукції перед експортом. Такий підхід сприятиме зменшенню обсягів експорту необробленої аграрної та видобувної продукції, що нині фінансується за рахунок державного бюджету. Водночас слід обмежити можливість автоматичного відшкодування ПДВ для експортерів сировини, що зменшить фіскальні втрати бюджету та ліквідує практику використання податкових схем, пов'язаних із завищенням експортних операцій. Для стимулювання розвитку переробної промисловості варто запровадити податкові пільги для підприємств, які інвестують у технології глибокої переробки сировини, що сприятиме створенню продукції з вищою доданою вартістю та забезпеченню довгострокового зростання податкових надходжень. Диференціація ставок відшкодування ПДВ дозволить оптимізувати бюджетні витрати, знизити рівень сировинної залежності економіки та підвищити конкурентоспроможність українських виробників на міжнародних ринках.

Вдосконалення митної політики України має стати ключовим інструментом регулювання експорту та імпорту, спрямованим на зниження сировинної залежності економіки та стимулювання внутрішнього виробництва. Досвід країн, які проходили етапи відновлення після війни, зокрема Південної Кореї [10], свідчить про ефективність використання митних бар'єрів для захисту

стратегічних секторів економіки та стимулювання переробки продукції всередині країни. Запровадження експортного мита на аграрну та сировинну продукцію з поступовим його підвищенням сприятиме зниженню вивезення необроблених ресурсів і створенню економічних стимулів для їхньої внутрішньої переробки, що в довгостроковій перспективі збільшить додану вартість продукції та податкові надходження. Водночас варто застосувати диференційовані ставки ввізного мита для імпортованих товарів, зокрема шляхом підвищення тарифів на продукцію, яка має аналоги вітчизняного виробництва, та зниження мита на критично необхідні компоненти для промисловості. Такий підхід дозволить зменшити імпортозалежність економіки та підтримати внутрішніх виробників. Додатково необхідно ліквідувати митні пільги для окремих категорій товарів, які використовуються у схемах ухилення від оподаткування та штучного завищення митної вартості. Удосконалення митної політики не лише сприятиме оптимізації структури податкових надходжень, а й підвищить конкурентоспроможність української економіки, створюючи умови для її сталого розвитку.

Реформа спрощеної системи оподаткування ФОП має бути спрямована на ліквідацію схем ухилення від оподаткування, які використовуються середнім та великим бізнесом для мінімізації податкового навантаження. Одним із ключових заходів має стати заборона на зняття готівки ФОПами 3-ї групи, які надають послуги юридичним особам, оскільки саме ця схема використовується для виведення коштів із бізнесу без сплати податків на заробітну плату і на прибуток підприємств. Безготівковий розрахунок унеможливить тіньові операції та дозволить зменшити масштаби фіктивного підприємництва. Крім цього, слід заборонити можливість перебування платників ПДВ на спрощеній системі оподаткування, що дозволить уникнути зловживань, коли ФОПи отримують відшкодування ПДВ, не будучи реальними виробниками доданої вартості. Чинна

система дозволяє мінімізувати сплату податків великим компаніям шляхом роботи через мережу ФОПів, що створює нерівні умови для бізнесу та скорочує надходження до бюджету. Усунення таких лазівок не лише підвищить ефективність податкової політики, а й сприятиме детінізації економіки та справедливому розподілу податкового навантаження між малим, середнім і великим бізнесом.

Високий рівень тінізації доходів та виплат у конвертах залишається одним із ключових викликів для податкової системи України, що суттєво скорочує надходження від податку на доходи фізичних осіб та єдиного соціального внеску. Ефективним інструментом подолання цієї проблеми може стати впровадження прогресивної шкали оподаткування, що передбачає підвищену ставку ПДФО для високих доходів (понад 50 мінімальних зарплат на місяць), що дозволить забезпечити справедливий перерозподіл податкового навантаження. Окрім цього, стимулювання легальної зайнятості через податкові знижки для бізнесу, який офіційно оформлює працівників, сприятиме скороченню виплат у тіні та підвищенню рівня соціального захисту. Водночас важливим є посилення контролю за виплатою зарплат у конвертах через обмін даними з банківською системою, розширення повноважень податкових органів у сфері моніторингу фінансових операцій та автоматизований аналіз податкової звітності роботодавців. Зниження рівня тіньової зайнятості дозволить суттєво збільшити доходи бюджету та соціальних фондів, що є особливо важливим в умовах воєнного стану.

Системні недоліки податкового адміністрування в Україні також сприяють ухиленню від оподаткування, особливо серед великих компаній, які використовують офшорні схеми, трансфертне ціноутворення та махінації з ПДВ. Для протидії цим зловживанням необхідно запровадити міжнародні стандарти BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), що дозволять обмежити можливості для

штучного зниження бази оподаткування через трансфертне ціноутворення. Посилення контролю за офшорними операціями, зокрема через обов'язкову звітність про транзакції з офшорними юрисдикціями, дозволить відстежувати фінансові потоки та зменшити масштаби ухилення від податків. Важливим напрямом є автоматизація податкового адміністрування через цифрові платформи, які дозволять посилити контроль за податковими зобов'язаннями підприємств у режимі реального часу. Використання сучасних ІТ- рішень сприятиме підвищенню прозорості податкової системи, зменшенню корупційних ризиків і зростанню податкових надходжень.

Впровадження запропонованих заходів податкової реформи дозволить суттєво збільшити податкові надходження, оптимізувати структуру податкової системи та підвищити її стійкість до зовнішніх шоків. Зокрема, запровадження механізму диференціації ставок ПДВ та посилення контролю за експортним відшкодуванням сприятиме збільшенню надходжень від ПДВ на 20-30%, що дозволить зменшити залежність бюджету від нестабільних зовнішніх запозичень. Реформування спрощеної системи оподаткування, включаючи обмеження на використання ФОП для оптимізації податків та ухилення від ПДВ, дасть змогу збільшити податкові платежі від ФОП на 15-20%, що створить справедливіші умови для малого та середнього бізнесу. Водночас усунення податкових лазівок у сфері відшкодування ПДВ для сировинного експорту, ліквідація схем виведення готівки через ФОП та детінізація виплат заробітних плат дозволить зменшити втрати бюджету на 3-5 млрд дол. США щорічно, що стане додатковим ресурсом для фінансування критично важливих державних витрат.

Окрім фіскальних ефектів, впровадження реформ сприятиме диверсифікації податкової бази та перехідному від сировинної моделі до підтримки переробної промисловості, що створить умови для довгострокового

економічного розвитку. Посилення митної політики та запровадження експортних мит на сировину стимулюватиме локальну переробку, що, у свою чергу, сприятиме створенню нових робочих місць та збільшенню податкових надходжень. Реформування адміністрування податків шляхом автоматизації та впровадження міжнародних стандартів податкового контролю знизить рівень ухилення від податків серед великого бізнесу та підвищить ефективність податкової системи.

Таким чином, податкова реформа має базуватися на збалансованому підході до стимулювання економічного зростання та забезпечення фінансової стійкості. Впровадження запропонованих заходів дозволить не лише стабілізувати податкові надходження в умовах війни, але й закласти основу для майбутнього економічного відновлення, створюючи передумови для розвитку конкурентоспроможного бізнес- середовища, залучення інвестицій та зростання доходів державного бюджету в довгостроковій перспективі.

Висновки до розділу 3

Отже, податкова політика України в умовах воєнного стану потребує системних змін, спрямованих на збалансування фінансового навантаження, ліквідацію податкових дисбалансів та зменшення залежності бюджету від нестабільних джерел доходу. Основні виклики включають скорочення економічної активності, втрати від неефективного відшкодування ПДВ, використання спрощеної системи оподаткування для оптимізації податкових зобов'язань великим бізнесом та високий рівень тінізації заробітної плати.

Відсутність реформ у цих напрямках знижує стійкість бюджетної системи та ускладнює післявоєнне економічне відновлення.

Підвищення ефективності податкової системи має ґрунтуватися на диференціації ставок ПДВ для стимулювання переробної промисловості, посиленні контролю за ФОПами третьої групи, вдосконаленні митної політики та впровадженні міжнародних стандартів податкового адміністрування. Зменшення залежності бюджету від сировинного експорту та імпортних податкових надходжень дозволить стабілізувати фіскальну систему та сприяти її адаптації до умов воєнної економіки. Успішна реалізація цих заходів забезпечить довгострокову фінансову стабільність та сприятиме формуванню сприятливого податкового середовища для економічного зростання.

Подальші наукові дослідження у цій сфері повинні бути зосереджені на розробці економетричних моделей прогнозування податкових надходжень, оцінці ефективності змін у ПДВ-адмініструванні та оптимізації податкового навантаження з урахуванням особливостей післявоєнного відновлення економіки. Також важливим є аналіз міжнародного досвіду податкових реформ у країнах, що проходили через подібні кризи, для формування адаптивної моделі податкової політики України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретичних засад податкової політики, практичних аспектів використання податкових інструментів з метою формування пропозицій щодо посилення регулюючої функції податків в Україні дозволило сформулювати такі висновки.

Перший розділ кваліфікаційної роботи був присвячений визначенню теоретичних засад запровадження податкової політики та її впливу на розвиток економіки держави. Зокрема, було визначено, що фіскальна стабільність є здатністю бюджетної системи формувати достатні доходи для покриття видатків без надмірного накопичення боргу, інфляційного тиску чи соціальної напруги. Податкова політика при цьому має виконувати подвійну функцію – фінансування держави та регулювання економіки. Податкові інструменти, які застосовуються з метою регулювання економіки, у дослідженні були об'єднані у три групи.

Було досліджено, що податкова політика у кризові періоди характеризується високим ступенем напруги між завданнями фінансування держави та економічного стимулювання. Так, зменшення ставок або відтермінування податків сприяють підтримці бізнесу, але водночас поглиблюють бюджетний дефіцит. Тому було зазначено, що без структурних змін у податковому адмініструванні фіскальна політика може бути дестабілізуючим чинником – в умовах девальвації та інфляції традиційні податкові важелі не діють у повному обсязі.

Тож всі кроки, які були спрямовані на підтримку бізнесу в Україні, не задовольняли головних цілей наповнення бюджету, але були потрібні, щоб зберегти економіку в подальшому.

У другому розділі кваліфікаційної роботи було проаналізовано стан податкової політики України та її вплив на розвиток національної економіки.

Основою для аналізу стали макроекономічні показники, що дозволило визначити стан економіки та порівняти зміни у ній у період до 2022 року та за повномасштабного вторгнення. Порівняння проводилося у дол.США, щоб врахувати інфляційні процеси.

Так, структура податкових надходжень демонструє, що основним джерелом наповнення бюджету залишаються ПДВ та акцизні податки, особливо ті, що стосуються імпортованих товарів, що свідчить про імпортозалежний характер економіки, де значна частка бюджетних надходжень формується не за рахунок внутрішнього виробництва, а через імпорт, що оподатковується на митній території України. Така модель створює значні ризики для податкової стабільності, оскільки вона безпосередньо залежить від валютного курсу, доступу до зовнішніх ринків та рівня доходів споживачів.

Детальний аналіз динаміки податкових надходжень до Зведеного бюджету України за 2021 - 2024 роки дає змогу виявити інструменти, які продемонстрували найбільшу ефективність у воєнний період, а також оцінити їхній потенціал для інтеграції в післявоєнну модель фіскальної політики.

Отже, ефективними інструментами податкової політики в період війни стали насамперед ПДФО, ПДВ, а також податок на прибуток – у фазі відновлення. Спрощена система виконала роль короткострокового механізму підтримки підприємництва. Натомість акцизи та місцеві податки потребують глибшого реформування. У перспективі сталого післявоєнного розвитку найбільш доцільним є закріплення гнучкої, прозорої та територіально справедливої моделі податкової політики, яка поєднує ефективне наповнення бюджету з підтримкою ділової активності на місцях.

У третьому розділі магістерської кваліфікаційної роботи було визначено напрями удосконалення податкової політики у відповідності до стану економіки України.

Зокрема, було визначено, що в умовах війни податки, як основна форма акумулювання фінансових ресурсів до бюджету, набувають критичного значення, проте ефективність їх функціонування суттєво ускладнена через руйнування господарських зв'язків, тінізацію бізнесу, зменшення обсягів виробництва та масову міграцію. У результаті виникає загроза зростаючого дисбалансу між фінансовими потребами держави та можливостями податкової системи їх покривати без надмірного фіскального тиску на бізнес, що актуалізує необхідність перегляду діючої податкової політики, вдосконалення механізмів адміністрування податків і розробки гнучкого, прозорого, інвестиційно орієнтованого податкового механізму, спроможного забезпечити економічну активність та стабільність державних фінансів в умовах воєнного часу.

Тож в кваліфікаційній роботі було запропоновано три напрями подальшого удосконалення податкової політики: боротьба з тіньовими доходами як фізичних, так і юридичних осіб, диференціація підтримки бізнесу, подальша діджиталізація адміністрування податків.

Впровадження запропонованих заходів податкової реформи дозволить суттєво збільшити податкові надходження, оптимізувати структуру податкової системи та підвищити її стійкість до зовнішніх шоків. Зокрема, запровадження механізму диференціації ставок ПДВ та посилення контролю за експортним відшкодуванням сприятиме збільшенню надходжень від ПДВ на 20-30%, що дозволить зменшити залежність бюджету від нестабільних зовнішніх запозичень. Реформування спрощеної системи оподаткування, включаючи обмеження на використання ФОП для оптимізації податків та ухилення від ПДВ, дасть змогу збільшити податкові платежі від ФОП на 15-20%, що створить справедливіші умови для малого та середнього бізнесу. Водночас усунення податкових лазівок у сфері відшкодування ПДВ для сировинного експорту, ліквідація схем виведення готівки через ФОП та детінізація виплат заробітних плат дозволить

зменшити втрати бюджету на 3-5 млрд дол. США щорічно, що стане додатковим ресурсом для фінансування критично важливих державних витрат.

Окрім фіскальних ефектів, впровадження реформ сприятиме диверсифікації податкової бази та перехідному від сировинної моделі до підтримки переробної промисловості, що створить умови для довгострокового економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галабурда А. С., Шевченко С. О. Податкова політика в умовах воєнного стану. Економічний вісник університету. 2022. Вип. 54. С. 123-130.
2. Ісаєва Н. К. Оподаткування в Україні в умовах воєнного стану: організаційно- правові питання. Правова держава. 2024. Вип. 35. С. 490-498.
3. Масленников Є. І., Гусев А. О. Податок на додану вартість в Україні: поточний стан та шляхи реформування. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2021. Вип.5. С. 35-38.
4. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах воєнного стану. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки. 2023. № 1. С. 145-149.
5. Томнюк Т. Л., Табенська Ю. В. Податкова політика України під час війни: особливості реалізації та перспективи трансформації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2023_6_12.
6. Тучак Т. В. Спрощена система оподаткування в Україні: сучасний стан та перспективи реформування. Ефективна економіка. 2024. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_5_77.
7. Чугунов І., Макогон В. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. Scientia Fructuosa. 2023. № 4. С. 19-31.
8. Макроекономічні показники. Національний банк України. Офіційний сайт. URL:<https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>.
9. Державний Веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2022&-budgetType=NATIONAL>.
10. Амсден Е. Корейське економічне диво. Як Південна Корея стала технологічним гігантом за 30 років / пер. з англ. Ярослав Вішталюк. К.: Наш Формат, 2024. 480 с.

11. Національна стратегія доходів до 2030 року. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
12. Чернишова О., Чорновол А., Мирончук В. Функціонування фінансового сектору України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-49>
13. Галустьян Р. Макрофінансова стабільність в Україні у воєнний час. Економіка та суспільство. 2023. № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-48>
14. Костенко Ю., Короленко О., Гузь М. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. № 43.
15. Скрипник Г., Демінська Д., Дудник М. Вплив війни на публічні фінанси та управління: виклики та рішення. Економіка та суспільство. 2024. № 69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-87>
16. Горин В.П., Була П.В., Черноус В.С. Податкова політика України в умовах воєнного часу: реалії, безпекові виклики та перспективи подолання. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 18. С. 23–31. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.18.23>
17. Костишин Н., Яковець Т. Обліково-податкова система в умовах воєнного стану: як діяти та, які наслідки. Вісник Економіки. 2022. № 2. С. 99–110. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.02.099>
18. Головай Н. Податкова політика та особливості її реалізації в умовах воєнного часу. Економічні горизонти. 2023. № 3(25). С. 16–22. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(25\).2023.286572](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(25).2023.286572)
19. Підлипна Р. П., Гаврилко П. П., Індус К. П., Рибаківа Л. П. Бюджетна та податкова системи як складові єдиної концепції макроекономічного регулювання. Академічні візії. 2025. № 39. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15057977>

20. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 20.11.2025).
21. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 20.11.2025).
22. Жаворонок А. В., Щур Р. І., Валаш О. С. Фіскальна вага непрямих податків у сучасній податковій системі. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. Серія: економіка, психологія та управління. 2025. № 4. DOI: <https://doi.org/10.54929/3041-2390-2025-04-03-02>
23. Nikiforov P., Abramova A., Zhavoronok A., Bak N., Yaremchuk V., Kulynych Y. (2024). Strengthening green taxation within the framework of fulfilling the green deal conditions in the context of formation of the environmental security system of EU countries. *International Journal of Sustainable Development and Planning*. 2024. Vol. 19. No. 3. P. 1099–1109. DOI: <https://doi.org/10.18280/ijstdp.190328>
24. Мельник В. М. Напрями трансформації податкової системи України під час війни // Модерні фінанси: глобальні виклики і сучасні тренди [електронний документ] : монографія / за ред. А. І. Крисоватого. 2024. С. 740–755.
25. Мельник В. М., Руденко В. В., Євтушенко Н. М. Фіскальні ефекти митної політики України в умовах інтеграційних процесів. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2024. Т. 1. № 20. С. 280–292.
26. Чугунов І., Макогон В. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 4. С. 19–31.
27. Ісаєва Н. К. Оподаткування в Україні в умовах воєнного стану: організаційно-правові питання. *Правова держава*. 2024. Вип. 35. С. 490–498.

28. Головай Н., Бей С. Гармонізація податкової політики України в умовах євроінтеграції: виклики, можливості та перспективи. *Empirio* 1, № 2, 2024. С. 76–83. DOI: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.76-83>
29. Євтушевська О., Лагодієнко Н., Іванченкова Л. Податкова політика як складова державного податкового менеджменту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 4. С. 32–37.
30. Головай Н. Податкова політика та особливості її реалізації в умовах воєнного часу. *Економічні горизонти*. 2023. № 3 (25). С. 16-22. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(25\).2023.286572](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(25).2023.286572)
31. Іваненко В., Лайчук С., Хоменко Г. Податкова політика суб'єктів малого бізнесу під час воєнного стану. *Економіка. Управління. Інновації*. 2023. № 1 (32). URL: <http://eprints.zu.edu.ua/37674/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>
32. Кривонос Д. Податкова політика у системі державного регулювання економічного розвитку. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3212/3135>.
33. Шаповал О. Податкова політика в системі фінансових важелів державного регулювання бюджетних відносин. *Управління змінами та інновації*. 2023. № 7. С. 64–67.
34. Масленніков Є.І., Гусєв А. О. Людський капітал країни та вплив на його розвиток державної податкової політики. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2020. Том 19. Вип. 2 (45). 2020. С. 70–86. DOI: [https://doi.org/10.18524/2413-9998/2020.2\(45\).201422](https://doi.org/10.18524/2413-9998/2020.2(45).201422)
35. Масленніков Є.І., Гусєв А. О. Податок на додану вартість в Україні: поточний стан та шляхи реформування. *Східна Європа: економіка, бізнес та шляхи реформування*. 2021. № 5 (32). С. 35–38. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.32-5>

36. Масленніков Є.І., Гусєв А. О. Оптимізація податкових платежів та її вплив на рівень доходів державного бюджету. Економіка. Фінанси. Право. 2019. № 5/2. С. 32–35.
37. Державна податкова служба України. URL: <https://www.tax.gov.ua>.
38. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 01.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
39. Габор В. Податкова політика України під час воєнного стану: загрози та перспективи збільшення податкових надходжень. Економічний аналіз. Том 34. № 4, 2024. С. 608–628. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.04.608>.
40. Kocherlakota N. R. Stabilization with fiscal policy. Journal of Monetary Economics. 2022. Vol. 131. P. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2022.07.007>
41. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., Nikitishin A. Fiscal and monetary policy of economic development. European Journal of Sustainable Development. 2021. Vol. 10. Iss. 1. P. 42–52. DOI: 10.14207/ejsd.2021.v10n1p42
42. Kaneva T., Chugunov I., Pasichnyi M., Nikitishin A., Husarevych N. Tax Policy for Economic Recovery and Sustainable Development after COVID-19. Problemy Ekorozwoju. 2022. Vol. 17. Iss. 2. P. 102–109. DOI: <https://doi.org/10.35784/pe.2022.2.11>
43. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / за заг. ред. І. Я.Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
44. Sidelnikova L., Posadnieva O. Problems of Ensuring Budgetary Security of the State During Martial Law. Innovative Economics and Management. 2023. Vol.10. Iss. 2. P. 220–230. DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.10.2.2023.220-230>
45. Lysiak L., Tereshchenko T., Kachula S., Hrabchuk O., Lebid H. Directions of fiscal policy transformation in the crisis period of economic development of Ukraine.

Economic Affairs. 2024. Vol. 69. Iss. 1. P. 609–618. DOI: 10.46852/0424-2513.2.2024.22

46. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under Martial Law. *Scientia Fructuosa*. 2024. № 5. С. 4–14. DOI: 10.31617/1.2024(157)01

47. Непиталюк А. В. Детермінанти забезпечення демографічної стійкості. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 4. С. 44–59. DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019\(105\)04](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019(105)04).

48. Pasichnyi M., Kaneva T., Ruban M., Nepytyaliuk A. The impact of fiscal decentralization on economic development. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Vol. 16. Iss. 3. P. 29–39. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16\(3\).2019.04](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16(3).2019.04)

49. Gwartney J. D., Lawson R. A. The Impact of Tax Policy on Economic Growth, Income Distribution, and Allocation of Taxes. *Social Philosophy and Policy*. 2006. Vol. 23. Iss. 2. P. 28–52. DOI: 10.1017/S0265052506060158

50. Khachatryan V., Nepytyaliuk A., Pasichnyi M., Nasibova O., Tabenska J. Demographics' Impact on Economic Growth in Central Europe and the Baltic States. *Economics – Innovative and Economics Research Journal*. 2023. Vol. 11. Spec. iss. P. 37–54. DOI: <https://doi.org/10.2478/eoik-2023-0062>.

51. Morrow M., Stinson S. R., Doxey M. M. Tax Incentives and Target Demographics: Are Tax Incentives Effective in the Health Insurance Market? *Behavioral Research in Accounting*. 2018. Vol. 30. Iss. 1. P. 75–98. DOI: <https://doi.org/10.2308/bria-51929>

52. Козловський С. В., Мазур, Г. Ф., Непиталюк А. В. Демографічна стійкість суспільства як основа економічного розвитку. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 14–19. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.10.14

53. Чугунов І. Я., Нікітішин А. О. Податкова безпека держави. *Scientia Fructuosa*. 2019. № 4. С. 31–41. DOI: [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2019\(126\)03](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2019(126)03).

54. Pasichnyi M. Fiscal dominants of military financing. *Scientia fructuosa*. 2024. № 2. С. 20–37. DOI: 10.31617/1.2024(154)02.
55. The OECD Data Explorer – The Tax Burden Datasets. URL: <https://www.oecd.org/en/data/datasets/oecdDE.html>.
56. Мединська Т.В., Черевата Р.Ю. Податкове стимулювання інноваційної діяльності в Україні та Польщі в умовах європейського вибору. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 1149-1156. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/193.pdf.
57. Гавриленко Н. В., Грищенко О. В. Система податкового стимулювання інноваційної діяльності: стан і перспективи. *Економічний простір*. 2021. № 171. С. 73-79. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/171-13>.
58. Гомон М.В. Податкова політика держави у сфері стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 12. С. 434-438. URL: <http://globalnational.in.ua/archive/12-2016/91.pdf>.
59. Чинчик А. А. Податковий інструментарій з інноваційним функціоналом: практика та можливості застосування в Україні. *Економічний вісник*. 2022. № 1. С. 24-32. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/77.024>.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 Тракткування українськими вченими терміну
«податкова політика»

Автор	Тракткування
Мельник П. В.	Податкова політика - це поєднання об'єктивності економічної категорії податків, реального стану системи економічних відносин у державі та суб'єктивності податкової діяльності як сукупності конкретних дій, рішень різних органів, гілок і рівнів державної влади
Литвиненко Я. В.	Податкова політика - це система відносин, які складаються між платником податку і державою, а також стратегія їх дій у різних умовах господарювання та економічних системах
Федосов В. М.	Податкова політика - це діяльність держави у сфері встановлення і стягнення податків, зокрема, з формування державних доходів за рахунок постійних і тимчасових джерел, визначення видів податків, платників, об'єктів, ставок, пільг, механізму зарахування
Крисоватий А. І.	Податкова політика - це діяльність держави у сферах запровадження, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів, які є знаряддям розподілу та перерозподілу частини валового внутрішнього продукту й формування централізованих фондів грошових ресурсів держави
Василик О. Д.	Податкова політика - це державна політика оподаткування юридичних і фізичних осіб. Її метою є формування державного бюджету за одночасного стимулювання ділової активності
Бечко П. К., Захарчук О. А.	Податкова політика держави - це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави
Ісаншина Г. Ю.	Податкова політика - це система дій, які проводяться державою в галузі податків та оподаткування. Податкова політика знаходить своє відображення у видах податків, розмірах податкових ставок, визначенні платників і об'єктів оподаткування, в податкових пільгах
Веремчук Д. В.	Податкова політика - це сукупність правових, економічних і організаційних заходів держави у сфері оподаткування щодо регулювання податкових відносин, які направлені на забезпечення надходжень податків до централізованих фондів грошових ресурсів держави й стимулювання економічного зростання за допомогою податкової системи

Деєва Н. М.; Шаблиста Л. М.	- діяльність держави у сфері встановлення і стягнення податків з метою забезпечення економічного зростання та матеріального добробуту громадян
Юрій С. І. та Бескид Й. М.; Білецька Г. М., Кармаліта М. В., М. О.Куц	- діяльність держави у сфері встановлення і стягнення податків з метою забезпечення економічного зростання та матеріального добробуту громадян

Джерело: узагальнено автором

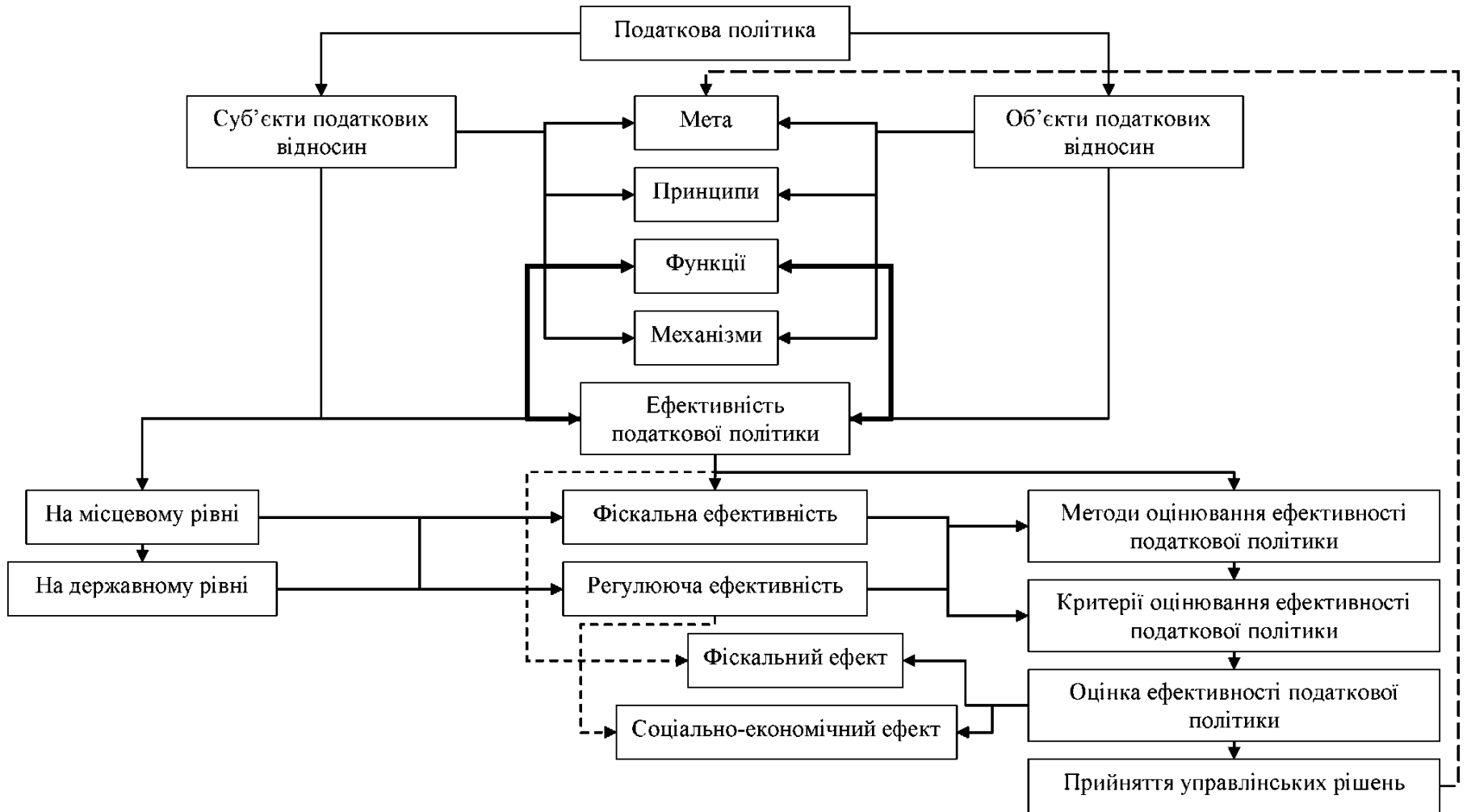

Рисунок Б.1 - Структурно-логічна модель оцінювання ефективності податкової політики [28]